

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

นับแต่ พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจไทยได้เปลี่ยนแปลงจาก เศรษฐกิจเพื่อยังชีพ (SUBSISTENT ECONOMIC) มาเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า (COM-MODOTY ECOMONY)¹ พร้อมกับนั้นระบบเศรษฐกิจไทยได้ใช้ความชำนาญพิเศษและความ ได้เปรียบในการผลิตสินค้าขั้นปฐม* ทำให้เกษตรกรรวมของไทยกลายเป็นเกษตรกรรวมเพื่อ การค้า² ข้าวจึงกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ ปริมาณการส่งข้าวออกนอกประเทศ ได้เพิ่มขึ้นตามลำดับนับแต่ปี พ.ศ. 2410 และเป็นรายได้สำคัญของรัฐบาลในขณะนั้น³

พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบาย อนุญาตให้ประชาชนทั่วไปสามารถถือครองที่ดิน (LAND TENURE) ได้จำนวนหนึ่ง เพื่อ สนับสนุนนโยบายการยัดข้าวเพื่อการส่งออกและเพื่อให้ชาวนามีความคล่องตัวในการผลิต ข้าว พระบรมราโชบายดังกล่าวอำนวยการโยชน์ให้แก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง สามารถเลือกครอบครองที่ดินซึ่งอุดมสมบูรณ์กว่าในขณะที่ชาวนาคงครอบครองที่ดินซึ่งไม่

---

¹ ทรายนละเอียดยกใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วิวัฒนาการทุนนิยมไทย (กรุงเทพฯ ฝ่ายวิชาการคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

* สินค้าขั้นปฐมได้แก่ ข้าว ไม้สัก ฝ้าย

² รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, บทวิจารณ์ใน สมภท มานะรังสรรค์, การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2488 - ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524).

³ INGRAM, JAMES C., ECONOMIC CHANGE IN THAILAND SINCE 1850, CALIFORNIA: STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1955.

อุดมสมบูรณ์และครอบครองในขนาดเล็กกว่า¹ ยังผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการครอบครองปัจจัยการผลิต

นอกจากนั้นนโยบายก้านการชลประทานต่าง ๆ² การชุกคลอง³ เพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวให้ได้ปริมาณมากขึ้นก็ให้ประโยชน์กับที่ดินของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเป็นส่วนใหญ่ ชาวนาซึ่งมีที่ดินอยู่ห่างไกลเขตชลประทานจึงจำต้องแสวงหาที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และมีการชลประทานดีโดยใช้วิธีการเช่าที่ดินของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเหล่านั้น⁴ การเช่าที่ดิน (LAND TENANCY) ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการเก็บมูลค่าส่วนเกิน (SURPLUS VALUE) จึงเกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นการเสริมให้เกิดความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างชาวนากับชาวนา และชาวนากับเจ้าของที่ดินมากยิ่งขึ้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เศรษฐกิจและการค้าขายในประเทศต้องผูกพันกับระบบเศรษฐกิจของโลก (WORLD ECONOMIC SYSTEM) มากขึ้น ไทยจึงกลายเป็นแหล่งผลิต

¹ ทีวีลีลป สิววัณนะ, การผลิตข้าวและการค้าข้าวในภาคกลางสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

² ทรายละเอียดในสุนทรีย์ อาสะไวย์, การพัฒนาระบบชลประทานในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2431-2493, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

³ ทรายละเอียดในกิติ ทัณไทย, คลองกับระบบเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519.

⁴ สุนทรีย์ อาสะไวย์, อ้างแล้ว.

อาหาร วัตถุพิบ และทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อป้องกันประเทศตะวันตก พร้อมกันนั้นก็เป็นแหล่ง
ระบายสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศทุนนิยมตะวันตก¹ สินค้าเกษตรกรรมและวัตถุดิบถูก
ผูกขาดและถูกกดราคาโดยนายทุนภายในและภายนอกประเทศ ส่วนชาวนาจำเป็นต้องซื้อ
สินค้าจากทุนนิยมตะวันตกในราคาสูง โดยเฉพาะสินค้าประเภทปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ที่ราคาสูง
มากเมื่อเทียบกับผลผลิตที่ชาวนาขายไปจากสภาพการณ์ที่ซื้อแพง ขายถูก ทำให้ฐานะของ
ชาวนาทรุดต่ำลงไปอีก ไม่มีการขยายตัวของที่ดินเพื่อการเพาะปลูก² อัตราการเช่าที่ดินมี
ปริมาณสูงขึ้น³ ความยากจนในหมู่ชาวนาแพร่กระจายไปทั่ว การกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยสูง
(USURY) มีมากขึ้น จนในที่สุดชาวนาที่สูญเสียกรรมสิทธิ์ในการถือครองทั่วไป

จากสภาพการณ์ที่กล่าวมานี้ ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาตกต่ำลงตามลำดับ
และในหมู่ชาวนาที่มีความแตกต่างในด้านฐานะทางเศรษฐกิจเป็นหลายระดับหรือเรียกได้ว่า
มีความแตกต่างทางชนชั้นในหมู่ชาวนาดำรงอยู่

จากการศึกษาเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นของชาวนาไทยมีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว
เช่น สุวิทย์ ไทพยวัฒน์ ใน "เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางใน พ.ศ. 2398-2475" ได้ข้อ
สรุปว่าชาวนาไทย (ภาคกลาง) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ชาวนารวยคือพวกที่มีที่ดิน
เป็นของตนเอง ทำนาเอง มีการจ้างงาน ชาวนาชั้นกลางมีนาเป็นของตนเอง หรือเช่านา

¹รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, เศรษฐศาสตร์กับสังคม, เอกสารประกอบการ
บรรยายคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

²อัมมาร์ สยามวาธา, ข้าวกับเศรษฐกิจไทย, กรุงเทพฯ.

³อุทิศ นาคสวัสดิ์, ภาวะหนี้สินและการค้าข้าวของชาวนาภาคกลางประเทศ-
ไทย พ.ศ. 2510/11 กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติร่วมกับยูซอม, 2513,
หน้า 17-20.

เขาทำแต่มีรายได้พอยังชีพหรือบางครั้งอาจว่างงาน ขาดงาน คือพวกที่มีที่ดินน้อยขนาด 5 - 10 ไร่ หรือไม่มีที่นา ถ้าเขาก็กินไม่พอยังชีพ¹ ส่วนอำนาจ กัญจนพันธ์ ใน ขาวนาภาคเหนือกับความขัดแย้งในระบบการผลิตค้ำนเกษตรกรรม "(2511 - 2523)" แบ่งชนชั้นขาวนาภาคเหนือออกเป็น ขาวนารับจ้าง ขาวนาขายงาน คือมีรายได้จากที่ดินเพียง เล็กน้อย ขาวนากลางมีที่ดินของตนเองและเช่าส่วนหนึ่ง ขาวนารวมมีที่ดินให้เขาหรือทำนา ค้ำยการจ้างแรงงาน นายทุนเจ้าที่ดินให้เขาและนายทุนเงินกู้² การศึกษาเหล่านี้ล้วนยอมรับ ในเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นในหมู่ขาวนา อย่างไรก็ตาม ยังไม่ได้ศึกษาถึงรายละเอียด ของความแตกต่างทางชนชั้นของขาวนาเพียงแค่มองชนชั้นของขาวนาอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารายละเอียดของกระบวนการการแบ่งชนชั้น ขาวนาตั้งแต่ พ.ศ. 2485 จนถึง 2524 โดยศึกษาในรายละเอียดค้ำลักษณะ พัฒนาการ ของการแบ่งชนชั้นขาวนา รวมถึงผลกระทบของการแบ่งชนชั้นของขาวนาที่มีต่อสังคมไทย

---

¹ในช่วงนี้ สุวิทย์อ้างจากเอกสารที่ยึดได้จาก พทท. ที่ถูกจับในปี พ.ศ. 2475 วิชันนาการ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลาง พ.ศ. 2398 - 2475, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522. หรือ ดูรายละเอียดการวิเคราะห์สภาพขาวนาไทยในลักษณะนี้ได้ใน อรรถวิทย์ พรหมชมพู, เส้นทาง สังคมไทย, กรุงเทพฯ อักษร, 2522 และ ดูการวิจารณ์การวิเคราะห์ชนชั้นขาวนาใน ลักษณะเช่นนี้ได้ใน ทรงชัย ๗ ยะลา "วิเคราะห์สังคมไทย" วารสารเศรษฐศาสตร์ การเมือง ปีที่ 1 เล่ม 2 (มีนาคม - เมษายน 2524).

²อำนาจ กัญจนพันธ์ "ขาวนาภาคเหนือกับความขัดแย้งในระบบการผลิตค้ำน เกษตรกรรม (2511 - 2523)", วารสารสังคมศาสตร์ (เมษายน - กันยายน 2524) หน้า 64-93. และ ดูบทวิจารณ์บทความนี้ใน สมเกียรติ วันทนา "บทวิจารณ์ความสัมพันธ์ ทางการผลิตในสังคมไทย" หนังสือ 23 ตุลาคม ปี 2524. หน้า 83-98.

ทั้งนี้ จะเน้นศึกษาเฉพาะชาวนาในภาคกลางซึ่งเป็นภาคที่มีการผลิตข้าวมากที่สุด และชาวนามีปัญหาเรื่องค่าเช่าที่ดิน หนี้สิน และราคาข้าวมากที่สุดด้วย

จุดมุ่งหมายในการศึกษา

เพื่อศึกษากระบวนการ (PROCESS) การแบ่งชนชั้นในชนบทของชาวนาในภาคกลาง ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 - 2524

สมมติฐานในการศึกษา

1. กระบวนการสำคัญในการแบ่งชนชั้นในชนบทคือ ความไม่เท่าเทียมกันในการถือครองปัจจัยการผลิตคือ ที่ดิน (LAND TENURE) โอกาสในการสะสมทุน (CAPITAL ACCUMULATION) การกู้เงิน (USURY) กลไกตลาด สถาบันทางการเงินและอำนาจทางการเมือง
2. การแทรกแซงของทุนนิยมโลกกับการแทรกแซงของรัฐบาล ทำให้การแบ่งชนชั้นในชนบทเพิ่มมากขึ้น
3. การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นในชนบทส่งผลสะท้อนต่อโครงสร้างทางการผลิตของสังคม

ขอบเขตในการศึกษา

ช่วงเวลาที่ทำการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2485 - 2524 อันเป็นช่วงเวลาในระบบทุนนิยมโลก (WORLD ECONOMIC SYSTEM) เข้ามายึดพันในประเทศอย่างเต็มที่ รัฐบาลเริ่มใช้นโยบายจำกัดการถือครองที่ดินและมุ่งสนใจต่อการพัฒนาประเทศให้ "ทันสมัย" และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชนบท กลไกทางการค้าต่าง ๆ ที่เข้าไปสัมพันธ์ในชนบทมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น และการพัฒนาในภาคชนบทในแต่ละแห่งมีความไม่เท่าเทียมกัน แต่กระนั้นผู้วิจัยก็จะกล่าวย้อนถึงกำเนิดของกระบวนการเหล่านี้ด้วย

พื้นที่ที่ใช้อยู่ศึกษาวิจัยคือ ภาคกลาง ภูมิภาคที่ท่าหนาและก่อผลผลิตข้าวให้แก่ประเทศมากที่สุด ภูมิภาคที่รัฐบาลทุ่มเทงบประมาณในเรื่องการชลประทานให้มากนับตั้งแต่อดีต และ

เป็นพื้นที่ที่ชาวนามีปัญหามากในเรื่องของที่ดินทำกิน หนี้สิน และค่าเช่า

วิธีการศึกษาและดำเนินการวิจัย

การดำเนินการค้นคว้าและวิจัยจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลคานเอกสาร (DOCUMENT ANALYSIS) โดยอาศัยหลักฐานชั้นต้น (PRIMARY SOURCES) และชั้นรอง (SECONDARY SOURCES) และเสนอรายงานการวิจัยแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (ANALYTICAL-INTERPRETATIVE) รวมทั้งการวิจัยที่อาศัยการสัมภาษณ์ (INTERVIEW) และการเข้าร่วมสังเกตการณ์ (PARTICIPATION-OBSERVATION) ในชุมชนเพื่อประกอบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ การวิจัยทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิธีการทางประวัติศาสตร์ (HISTORICAL METHOD)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. จะช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาวนาในประเทศไทยได้แจ่มชัดขึ้น ซึ่งรวมถึงปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในตัวของชาวนา
2. จะช่วยให้การวิเคราะห์สภาพสังคมไทยแจ่มชัดขึ้น โดยผลงานนี้เป็นรูปธรรมส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่จะต่อกับส่วนอื่น ๆ ของประเทศ
3. เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองในภาคชนบท ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างใหญ่ของประเทศ และ
4. เพื่อให้ชีวิตของบุคคลที่ถูกลืมในประวัติศาสตร์กลับขึ้นมามีความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง

แหล่งค้นคว้า

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ/หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์/ห้องสมุดกองเศรษฐกิจการเกษตร/ห้องสมุดสำนักงานสถิติแห่งชาติ/ห้องสมุดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์/และในชนบทภาคกลาง

ศึกษากิจกรรมการศึกษา

เนื่องจากหัวข้อที่เสนอเป็นการศึกษาภาคกลางทั้งหมด แต่ปรากฏว่าภาคกลางประกอบด้วย 13 จังหวัด จึงเป็นการยากแก่การศึกษา ด้วยเหตุผลของเวลาและงบประมาณ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกสุ่มตัวอย่าง เลือกสัมภาษณ์เฉพาะชาวนาที่มีที่นา ชาวนาเช่า ชาวนาไรที่กิน โดยจะเน้นหนักอยู่ที่ชาวนาไรที่กิน จะเลือกพูดคุยประมาณ 15-20 ครอบครัวในแต่ละหมู่บ้าน การตั้งคำถามก็จะใช้ตามขอบเขตของการสัมภาษณ์ (ดูภาคผนวก ข.)

ใน 3 หมู่บ้านที่ศึกษาจะใช้เวลาร่วมกับรัฐสภาแห่งละ 1 เดือน (ในสภาพที่ว่างไปอยู่ 1 อาทิตย์แล้วกลับมาอีก แล้วค่อยกลับไปอีก รวมเวลาที่อยู่จริง ๆ 1 เดือน) การเข้าหมู่บ้านจะพยายามอยู่ให้ครบทั้ง 3 ฤดู เพื่อทวงจรของชีวิต ชนชั้นชาวนาที่ใช้แบ่งจะเริ่มจากจุดยืนของชาวนาก่อนว่าแบ่งอย่างไร จากนั้นจะนำมาใช้กับขอบเขตของคำสัมภาษณ์

3 หมู่บ้านที่ศึกษาจะได้พัฒนาการและข้อสรุปที่คล้ายกัน จนสามารถเขียนรวมเป็นบทเดียวได้ แต่จะแตกต่างกันก็เพียงรายละเอียดของชีวิต

- ฉะเชิงเทรา - บ้านก้านเก่า ต.แสนภูคาช อ.บ้านโพธิ์ หมู่บ้านตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง มีการเพาะปลูกข้าวมากเกือบทั้งจังหวัด และอยู่ริมสุดของภาคกลาง ก่อตั้งด้วยการบุกเบิกจากต่างป่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยการพิจารณาซื้อบ้านก้านเก่า กล่าวก็คือเป็นก้านที่คอยตักเก็บเงินเรือเข้า-ออก แม่น้ำบางปะกง
- ลพบุรี - บ้านท่าโหลง ต.ท่าโหลง อ.ท่าเรือ หมู่บ้านที่มีประวัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา พิจารณาได้จากวัดพระศรีอารียที่มีสถาปัตยกรรมแบบคันธอยุธยา อยู่ในเขตชลประทาน อยู่ระหว่างกลางของภาคกลางและเป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกทำนา-ทำไร่ ทั้ง 2 อย่าง
- นครสวรรค์ - บ้านหัวถนน 1 ต.หัวถนน อ.ท่าตะโก หมู่บ้านไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน เข้ามาในแผ่นดิน อยู่ตอนเหนือสุดของภาค มีแนวโน้มจะทำไร่มากกว่าการทำนา ก่อตั้งมาด้วยการบุกเบิกที่ดินในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการสรุปเพียงแค่ 3 พื้นที่ของภาคกลาง และสามารถตอบปัญหาแทนได้ในระดับหนึ่ง

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

- หจช. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
 ร.5 เอกสารรัชกาลที่ 5
 ร.6 เอกสารรัชกาลที่ 6
 ร.7 เอกสารรัชกาลที่ 7
 กส. กระทรวงเกษตร
 กษ. เอกสารกระทรวงเกษตรราชการ
 ค. พระคลังมหาสมบัติ
 รด. กรมราชเลขาญการ
 ม. มหาคไทย
 รพท. การรถไฟแห่งประเทศไทย
 กก. กระทรวงคมนาคม
 สบ.2 เอกสารส่วนพระองค์ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
 สบ.5 เอกสารส่วนตัว ม.ล.ปิ่น มาลากุล
 สร. สำนักนายกรัฐมนตรี
 กก. สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง
 พณ. กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

บทที่ 1

ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา: ข้อถกเถียงทางทฤษฎี

ชนชั้น (Class) คือสภาวะของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Means of Production) ในสังคมหนึ่ง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่เกิดขึ้นก็คือความสัมพันธ์ทางการผลิตนั่นเอง¹ ความแตกต่างทางชนชั้นที่เกิดขึ้นก็คือลักษณะหรือสภาพของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกันของชนชั้นนั้น ๆ ชนชั้นชาวนาหรือชนชั้นผู้นำเป็นเจ้าของ เป็นชนชั้นสำคัญและเป็นโครงสร้างใหญ่ของสังคมที่มีวิธีการผลิตแบบศักดินา (Feudal Mode of Production) ที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9 - 13 จนถึงปัจจุบัน ชนชั้นชาวนายังคงเป็นโครงสร้างและชนชั้นที่สำคัญของสังคมหรือประเทศที่ทำการผลิตทางเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ หากจะพิจารณาทางค่านิยมทางการเมืองด้วยแล้ว ชนชั้นชาวนาก็มีบทบาทสำคัญเป็นอย่าง-

ศูนย์วิทยพัธพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹J. Wilezynski, An Encyclopedic Dictionary of Marxism Socialism and Communism, (London: Macmillan Press, 1981), p. 78.

ยิ่งในการเข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงสังคมในประเทศนั้น ๆ ค่าย²

ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาที่เกิดขึ้น มิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากมีเงื่อนไขของเหตุการณ์ในระยะเวลาในประวัติศาสตร์ กระบวนการต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์นั้น ต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป สืบเนื่องมาจากสภาพการการพัฒนาภายในประเทศที่ไม่สม่ำเสมอและสภาพภายนอกประเทศที่ส่งผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษากระบวนการการแบ่งชนชั้นชาวนา (Process of Class Differentiation) นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากินของชาวนา เพราะลักษณะทางเศรษฐกิจ

---

²MAO TSE-TUNG, Selected Works, (Peking: Foreign Languages Press, 1975), pp. 13 - 21. (บทบาทชนชั้นชาวนาที่มีต่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมได้รับความสนใจอย่างจริงจังในช่วงที่เหมา เจ๋อตง นำการต่อสู้ปฏิวัติในจีน เหมาให้ความสำคัญต่อชนชั้นชาวนาเป็นอย่างมาก เขาแบ่งชนชั้นชาวนาออกเป็นหลายชนชั้น แต่ละชนชั้นมีบทบาทไม่เท่าเทียมกันในการเข้าร่วมการปฏิวัติในจีน) และ Eric Wolf, "On Peasant Rebellions," in Peasants and Peasant Studies, ed. Teodor Shanin (Middlesex, London: Penguin, 1971), pp. 264 - 274. (กล่าวว่า ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ชนชั้นชาวนาได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญ ๆ มากมายหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 กล่าวคือ ใน ค.ศ. 1906, ค.ศ. 1907 ชาวนาได้เข้าร่วมการปฏิวัติในรัสเซีย ค.ศ. 1910 เข้าร่วมการปฏิวัติในเม็กซิโก ค.ศ. 1921 เข้าร่วมการปฏิวัติในจีน ค.ศ. 1949 และในเวียดนาม ค.ศ. 1954 เข้าร่วมการกบฏในแอลจีเรีย และ ค.ศ. 1958 ชาวนาเข้าร่วมการปฏิวัติในคิวบา การปฏิวัติหรือการกบฏแต่ละครั้งนั้นจะมีชนชั้นชาวนาเข้าร่วมอย่างน้อยครั้งหนึ่ง)

และฐานะความเป็นอยู่ของชาวนาแต่ละคนจะบ่งบอกถึงสภาพที่เป็นรูปธรรมของชาวนา¹หรือความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างกันได้ชัดเจนกว่าการศึกษาในลักษณะการจำแนกบทบาททางการเมือง ซึ่งในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ทัศนคติที่มีต่อชาวนาแต่ละชนชั้นไม่เที่ยงธรรม เพราะผู้เขียนแต่ละคนอาจจะพิจารณาถึงคนละจุดยืนก็ได้

การศึกษาเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นของชาวนามักเน้นหนักอยู่ที่การถกเถียงเรื่องทฤษฎีพัฒนาการของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการศึกษาเรื่องการเกิดขึ้นของระบบการผลิตแบบทุนนิยมในสังคมต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ ในช่วงระยะเวลาที่แน่นอนระยะหนึ่งในประวัติศาสตร์ การถกเถียงทางทฤษฎีดังกล่าวนี้ยังหาข้อยุติไม่ได้ โดยเฉพาะในกรณีของประเทศในโลกที่ 3 หรือประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมมาก่อนว่าลักษณะวิถีการผลิตที่แท้จริงของสังคมดังกล่าวเป็นเช่นไร

โดยสภาพความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา หรือสภาพการผลิตที่ชาวนาเผชิญก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งในการบ่งบอกสภาวะหรือลักษณะของสังคมนั้น ๆ ได้

การถกเถียง (Debate) ทางทฤษฎีเกี่ยวกับวิถีการผลิตและความแตกต่างทางชนชั้นนั้นเกิดขึ้นมานานนับศตวรรษ กล่าวคือ เริ่มขึ้นในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการปฏิวัติในรัสเซีย ประมาณ ค.ศ. 19 และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นคว้าอย่างจริงจังเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชาวนา เพื่อให้การศึกษาถึงกระบวนการแบ่งชนชั้นชาวนาในวิทยานิพนธ์นี้ ได้เห็นข้อเปรียบเทียบในด้านลักษณะการเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในขอบเขตประเทศอื่น ๆ ว่าเป็นเช่นไร ผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อถกเถียงทางทฤษฎีที่ยังไม่ยุติของรัสเซีย ซึ่งเป็นต้นเรื่องของการศึกษาประเทศแถบลาติน

---

¹Henry Bernstein, "African Peasantries: a Theoretical Framework", The Journal of Peasant Studies, (vol 6 No.4 July, 1979), p. 437.

อเมริกา ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศดังกล่าวมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้า-
 ทางทางชนชั้นชาวนา มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ให้ความสนใจ เสนอ
 ข้อคิดเห็นในประเด็นเรื่องชนชั้นและพัฒนาการของสังคมออกมาหลายแนวคิด เหตุผลที่สอง
 ก็คือว่า ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาในประเทศที่กล่าวมามีลักษณะที่วิกฤตและรุนแรง
 อย่างน้อยจะได้เป็นบทเรียนที่ดีต่อวิกฤตการณ์ทางชนชั้นชาวนาไทยในปัจจุบันและอนาคต

คงได้กล่าวมาแล้วว่า จุดเริ่มต้นของการถกเถียงทางทฤษฎีในประเด็นนี้เริ่ม
 ขึ้นในประเทศรัสเซียในประมาณทศวรรษ 1900 คือนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งเรียกตัวเอง
 ว่า Organization and Production School ได้ออกสำรวจเศรษฐกิจชาวนา
 ในรัสเซียอย่างละเอียด A.V. Chayanov* หนึ่งในกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์นี้ ได้เขียน
 หนังสือชื่อ Peasant Farm Organization หนังสือนี้ให้ภาพการทำมาหากินของ
 ชาวนารัสเซียอย่างละเอียด แต่หลังจากที่หนังสือนี้ออกมาไม่นานในปี พ.ศ. 2440 วี.ไอ.
 เลนิน (V.I. Lenin) ก็ออกหนังสือชื่อ The Development of Capitalism in
 Russia¹ โดยใช้แนวคิด Marxist เป็นกรอบในการวิเคราะห์เศรษฐกิจชาวนา
 รัสเซียตอบโต้แนวคิดของชายานอฟ (Chayanov) และพวกนารอดนิก (Narodniks)
 ซึ่งต่อมาการตอบโต้ของ 2 แนวคิดนี้ได้กลายเป็นวิวาทะทางประวัติศาสตร์ระหว่าง
 มาร์กซิสต์ (Marxist) กับนารอดนิก (Narodnik) (The Historical

---

* A.V. Chayanov เป็นนักเศรษฐศาสตร์แนว นารอดนิก ชาวนารัสเซีย
 รายละเอียดประวัติส่วนตัวไม่แน่ชัดนัก แต่มีชีวิตในช่วง 1880 - 1930 โปรดอ่าน
 Basile Kerbley, "A.V. Chayanov: Life, Career, Works," in The
Theory of Peasant Economy, ed. D. Thorner, B. Kerbley and
 R.E.F. Smith (New York: Richard D. Irwin, 1966), pp. xxv-lxxv.

¹V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia
 (Moscow: The Foreign Language Publishing House, 1956).

Debates between Marxists and Narodniks) แนวคิดทั้ง 2 นี้ต่างก็แยกไม่
 ออกจากจุดยืน (Stand point) ทางการเมืองที่ตนเองสังกัด¹ ต่อไปนี้ จะกล่าว
 ถึงเนื้อหาที่นักคิดทั้ง 2 ท่านเห็นแตกต่างกัน จากนั้นจะกล่าวถึงเนื้อหาในส่วนของ
 ประเทศลาตินอเมริกาพร้อมกับถกเถียงทางทฤษฎีที่เกิดขึ้น ซึ่งข้อถกเถียงทั้ง 2 ส่วนนี้จะ
 เป็นบทเรียน ข้อเปรียบเทียบและตัวอย่างแก่การศึกษาสังคมไทยในเรื่องการพัฒนาการ
 สังคมไทย ซึ่งยังหาข้อยุติไม่ได้เช่นกัน

---

¹ คณะกรรมการพิเศษพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต, ประวัติพรรคบอล-
 เชวิค 1883 - 1938, แปลโดย พิษณุ คำไท (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กลุ่ม
 ลำธาร, 2523), 1 : 1 - 60. (ข้อถกเถียงทางทฤษฎีดังกล่าว แยกไม่ออกจากการ
 เคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในปี พ.ศ. 2426 เรียกว่า "กลุ่ม
 ปลดปล่อยแรงงาน" ของ จี.วี.เพลคานอฟ (G.V. Plekanov) ซึ่งจัดตั้งขึ้น
 ระหว่างที่เขาถูกรัฐบาลพระเจ้าซาร์คุกคามปองร้าย ด้วยข้อหาว่าเขาดำเนินการเคลื่อนไหว-
 ไหวปฏิบัติ ในเวลานั้น อุปสรรคทางความคิดที่สำคัญของการเผยแพร่ลัทธิมาร์กซ์ก็คือ
 ทักษะนารอดนิก ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมสูงสุดในหมู่กรรมกรหัวก้าวหน้าและปัญญาชนที่ใส่ใจ
 ในการปฏิบัติ พวกนารอดนิกไม่เข้าใจบทบาทที่ก้าวหน้าของชนชั้นกรรมกร และคิดว่า
 พลั้งที่สำคัญของการปฏิบัติไม่ใช่ชนชั้นกรรมกร หากเป็นชวานา และเห็นว่าเพียง "การ
 ก่อจลาจล" ของชวานาก็สามารถโค่นล้มอำนาจรัฐของพระเจ้าซาร์และเจ้าที่ดินลงได้
 ในขณะที่พวกปัญญาชนก้าวหน้ามาร์กซิสต์เห็นว่า แม้ชวานาจะมีจำนวนมากกว่า และชนชั้น
 กรรมกรมีจำนวนน้อยกว่าก็ตาม แต่นักปฏิวัติก็ควรฝากความหวังสำคัญของคนไว้กับชนชั้น
 กรรมกร

1. ความแตกต่างชนชั้นชาวนา: ความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคมที่พัฒนาไปสู่ทุนนิยม

1.1 ผลงานของชายานอฟและสหาย (พวก Neo-Populist) เป็นผลงานสำคัญในรัสเซียในช่วงระยะสงครามกลางเมือง¹ ที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชาวนา และนับเป็นผลงานที่เริ่มต้นศึกษาเศรษฐกิจชาวนาอย่างจริงจัง พวกของชายานอฟเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และตีพิมพ์เผยแพร่ ทั้งนี้ โดยนำตัวเองเข้าไปผูกพันทั้งส่วนที่เป็นหน่วยจัดตั้งทางทฤษฎีและส่วนขององค์กรการเคลื่อนไหว

ชายานอฟให้ความสำคัญกับหน่วยการผลิตระดับครอบครัว (Family Farm) มาก เพราะถือว่าเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด สมาชิกของครอบครัวจะบังคับบอกรูขะของครอบครัวได้ โดยที่สมาชิคนั้นจะแสดงความสามารถสูงสุดและค่าสุดในเรื่องกิจกรรมทางการผลิตการเกษตร² Family Farm คือ หน่วยการผลิตทางเกษตรหนึ่ง ๆ ในพื้นที่ที่แน่นอนหนึ่ง ๆ ครอบครัวเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Means of Production) เอง ไม่ได้มีการจ้างแรงงานที่อื่น ลงแรงหรือทำการผลิตด้วยแรงงานในครอบครัวตามลำพัง ทั้งนี้ เพียงเพื่อความพึงพอใจและสนองความต้องการทางการบริโภคเท่านั้น³

¹ สงครามกลางเมืองรัสเซีย เริ่มในปี พ.ศ. 2460 ผลเนื่องมาจากรัฐบาลพรรคบอลเชวิคล้มเหลวในการปกครองส่วนกลาง กฎีกาต่าง ๆ ที่ประกาศใช้ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงและความต้องการของท้องถิ่น การนำระบบเศรษฐกิจสมัยสงครามมาใช้ ทำให้ประชาชนไม่พอใจรัฐบาล ประชาชนที่มีความยากจนคนแค่นอยู่แล้ว จึงทำการต่อต้านรัฐบาลบอลเชวิคแพร่ขยายไปทั่ว ขยายตัวเป็นสงครามกลางเมือง คูรายละเอียคใน วไล ฌ ป้อมเพ็ชร และ น. ธัญญุทม์, สหภาพโซเวียต กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า

² A.V. Chayanov, Peasant Farm Organization (trans by R.E.F. Smith) in the Theory of Peasant Economy, p. 53.

³ Ibid., chap. 1, p. 53 - 63.

เพราะฉะนั้น เมื่อพื้นฐานแนวความคิดอยู่ที่ Family Farm ดังนั้น ในการศึกษา ถึงความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของชาวนาจึงต้องพิจารณาที่การเปลี่ยนแปลงของ จำนวนแรงงานของแต่ละครอบครัว ขนาดของที่ดินและรายได้เป็นสำคัญ

เมื่อครอบครัวมีความสำคัญในฐานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ (Family Economic Unit) นั้น แรงงานของแต่ละคนในครอบครัวจึงเป็นพลังการผลิตที่มีค่านอกเหนือจากพวกม้า (ไ้ไถนา) และคนไถ โดยจุดมุ่งหมายที่แต่ละครอบครัวทำการผลิตเพื่อยังชีพ (Subsistence) ดังนั้น การชุกครึกทางชนชั้นหรือการทางความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นน้อยมาก จะมีแต่ก็การชุกครึกตัวเอง (Self-Exploitation) การวัดปริมาณการชุกครึกตัวเองนั้นก็คือ จำนวนวันในหนึ่งปีที่ชาวนา "เลือก" หรือ "บังคับตัวเอง" ให้ทำงาน¹ จากจุดนี้เอง ชายานอฟนำไปสู่ข้อคิดประการหนึ่งว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมชาวนา (Peasantry) เกิดขึ้นเพราะเงื่อนไขการชุกครึกตัวเอง กล่าวอย่างเป็นรูปธรรมก็คือ ชาวนาคนไหนขยันทำงานก็สามารถมีฐานะสูงกว่าคนอื่น ๆ ได้ การชุกครึกตัวเอง (หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง) ก็คือพลังการผลิต (Labor Force) ของแต่ละครอบครัวนั่นเอง และถือว่าเป็นพลังที่สำคัญที่สุดในการทำการผลิต การขยายตัวของขนาดไร่นานั้นก็เป็นไปตามความสัมพันธ์ทางธรรมชาติระหว่างความต้องการของการอุปโภคบริโภคกับพลังงาน² อันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้ไปเอาเปรียบใครหรือไปชุกครึกคนอื่น ๆ หรือถูกคนอื่น ๆ ชุกครึก

อย่างไรก็ตาม หลักพื้นฐานขององค์กรครอบครัวชาวนามีได้อยู่แค่แรงงานในภาคเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งงานในระดับทั่ว ๆ ไป และในระดับที่เกิดจากความต้องการของสถานะการตลาดและทางธุรกิจ (การเงิน) ชายานอฟได้ตอบข้อ

¹A.V. Chayanov, Peasant Farm Organization, pp. 72 - 73.

²Ibid., p. 85.

ข้อใจเรื่องกระบวนการของการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ของ ชาวนาว่า ความต้องการทุน (Capital) โดยเฉพาะที่ดิน ทำให้ครอบครัวชาวนา ขยับขยายแรงงานของพวกเขาคนสูงงานช่างฝีมือ การค้าขายและงานอื่น ๆ ที่มีใช้เกษตรกรรม¹ ทั้งนี้ เพราะสภาพทางธรรมชาติของรัสเซียทำให้เกิดการว่างงานตามฤดูกาล เป็นเวลานาน นอกจากนั้น แรงงานฝีมือยังได้รับค่าจ้างสูงกว่าเมื่อเทียบกับค่าแรงงาน คานเกษตรกรรม² ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นค่าตอบแทนที่ชาวนาขอพินอกเหนือจากการเน้นถึง การเพิ่มขึ้นของประชากร³

ในเมื่อลักษณะการผลิตของชาวนารัสเซียผลิตเพื่อการบริโภค กังนั้น ปัญหา ที่ว่าชาวนาสั่งสร้างทุนใหม่ขึ้นมาได้อย่างไร จึงเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งในงานวิจัย ชิ้นนี้ เพราะจะให้คำตอบได้ว่าการผลิตทางเกษตรกรรมในรัสเซียไม่ได้เป็นทุนนิยมหรือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ทุนนิยม (Non-Capitalist Economic System) มารักษาว่าเป้าหมายของการทำนาก็คือกำไร⁴ แต่ชาวนาขอเห็นว่าทุน (Capital) และแรงงาน (Labor) ที่ครอบครัวชาวนาทุ่มเทไปในการผลิตก็เป็นกระบวนการที่ สร้างรายได้แล้ว จากรายได้ (Income) นี้ ส่วนหนึ่งนำไปสร้างทุนในการผลิต คราวใหม่ อีกส่วนนำไปขยายการผลิตซ้ำ (Reproduction) ในกรณีที่ครอบครัว

¹ A.V. Chayanov, Peasant Farm Organization, p. 106.

² Ibid., p. 107.

³ Nicholas V. Riasanovsky, A. History of Russia (New York: Oxford University, 1969), p. 383. (ประชากรของรัสเซียได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1917 คือ จาก 36,000,000 คน ในปี ค.ศ. 1976 เป็น 45,000,000 คน ในปี ค.ศ. 1815 และเพิ่มเป็น 67,000,000 คน ในปี ค.ศ. 1851).

⁴ A.V. Chayanov, Peasant Farm Organization, p. 197.

กำลังขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งหมคนักคือความพึงพอใจหรือการสร้างความพึงพอใจให้กับความต้องการของครอบครัวตามปกติ¹

รายได้ (Income) ที่กล่าวมาจะต้องเกิดจากการทำมาหากิน รายได้ที่เกิดจากค่าเช่า (Rent)² ในทางเศรษฐกิจนั้น ชายานอฟถือว่าเป็นรายได้ที่เกิดจากการไม่ได้ทำมาหากิน (Unearned)³ แต่ก็อาจจะเกี่ยวข้องกับเงิน利息ของทุนการลงทุนและงบประมาณของแต่ละคนในครอบครัว

สภาพการเช่าที่ดินในรัสเซียเกิดขึ้นมากมายในขณะทีประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น ไม่สมคูลย์กับที่ดินที่มีอยู่คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรย่อมส่งผลกระทบต่อภาวะการถือครองที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในเขตที่มีประชากรหนาแน่น ในสถานะเช่นนี้ชาวนายู่เช่าที่ดินก็ยินดีที่จะจ่ายค่าเช่าในอัตราที่สูงขึ้นเช่นกัน

กล่าวโดยสรุป สาระสำคัญของเศรษฐกิจชาวนายู่ที่ Family Farm ของแต่ละครอบครัว และบุคคลแต่ละคนบังคับตนเองให้ทำงาน ดังนั้น ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมชาวนาเกิดขึ้นในลักษณะที่ชาวนาแต่ละคนซุกครึ่กตนเอง หรือบังคับตนเองไม่เท่าเทียมกัน โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการซุกครึ่กผู้อื่น รายได้ของชาวนาเกิดจากการต้องการ

¹ A.V. Chayanov, Peasant Farm Organization, pp. 221 - 223.

² Ibid., p. 234. (เรื่องค่าเช่า (Rent) นี้จะเกี่ยวพันกับราคาที่ดินอย่างมาก โดยเฉพาะการทำให้แบบทุนนิยม ชาวนาที่จะลงแรงทำการผลิตจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงการตัดสินใจที่จะมาเช่าว่าจะได้สิทธิในการทำการผลิตและความมั่นคงเพียงไรในการทำกินว่านานแค่ไหน ในที่ดินผืนนั้น)

³ Ibid., p. 228.

สนองความพึงพอใจของคนเอง หรือสนองความพึงพอใจในเรื่องการบริโภค เพราะฉะนั้น การสะสมทุนที่เกิดขึ้นก็เพื่อขยายการผลิตและรองรับพลังการผลิตที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น

การขยายตัวของประชากร (Demographic) ที่รวดเร็วมีผลกระทบอย่างมากต่อการถือครองที่ดิน เงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ชาวนาสัญญ์เสียที่ดินเนื่องมาจากการแบ่งซอยที่ดินเป็นมรดกคือ พ่อ - แม่ จะแบ่งที่ดินของคนให้กับลูก ๆ ลักษณะเช่นนี้ ในสังคมชาวนาทำให้ชาวนาอพยพยังคงยืนยันว่าขนาดของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การเปลี่ยนแปลงในการกระจายการถือครองที่ดินอยู่ตลอด ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตกับความต้องการของมนุษย์จึงเป็นความขัดแย้งที่ไม่เป็นปฏิปักษ์กัน แต่กลับส่งผลให้ผลผลิตทางเกษตรกรรมพัฒนาในระดับสูงขึ้น มีปริมาณมากขึ้น กล่าวคือ ระดับเทคนิคทางการผลิตมีความเหมาะสมกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า และมีลักษณะที่แข่งขันมากกว่าการผลิตในระบบทุนนิยม¹ ต่างกันก็แต่ว่าชาวนาไม่ต้องการกำไรแบบทุนนิยม แต่เป้าหมายอยู่ที่ความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีเท่านั้น

บ่อยครั้งที่ชาวนาอพยพสะท้อนให้เห็นลักษณะวิถีชีวิตที่โคตรเคี้ยวของชาวนา คือ ความสัมพันธ์ทางการผลิต และปัจจัยการผลิตของชาวนาไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคมอื่น แรงงานมีไว้เพื่อผลิตสิ่งของแลกเปลี่ยนกับการบริโภคและเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม งานเขียนของชาวนาอพยพที่กล่าวมาก็คสะท้อนให้เห็นขีดจำกัดของการพัฒนาพลังการผลิตของชาวนาว่าไม่ใช่การพัฒนาสู่การผลิตแบบทุนนิยม การพัฒนาที่สูงขึ้นเป็นความสามารถของชาวนาที่สามารถรวมตัวกันได้และเป็นการเพิ่มผลผลิตของชาวนาเท่านั้น ดังนั้น สภาพการเกิดภาวะการจ้างแรงงาน แรงงานตลาดจึงเป็นเพียงลักษณะชั่วคราวตามฤดูกาลเท่านั้น

---

¹Harrison, "The Peasant Mode of Production in the work of A.V. Chayanov", The Journal of Peasant Studies Vol. 4 No.4 July, 1977), pp. 328 - 331.

แต่กระนั้น การศึกษาเศรษฐกิจชาวนาของ ชายานอฟก็มีข้อน่าสงสัยที่พวก Marxist ไม่เห็นด้วยอย่าง โดดเด่น ประเด็นที่เสนอว่าการเกิดแรงงานส่วนเกิน (Surplus Labor) นั้น เป็นการว่างงานโดยตั้งใจจะหมายความว่า ชาวนาบริโภคและทำการผลิตเท่าที่เขาต้องการ พวกมาร์กซิสต์ ได้ตอบโต้ประเด็นนี้ในทำนองว่าเป็นลักษณะทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ที่จะทำเพื่อป้องกันความอดอยาก โรคภัย และรักษาความปลอดภัยให้ชีวิต ทั้งนี้ จึงเป็นการยากที่จะทดสอบข้อคิดเห็นหรือสมมติฐานของชายนอฟได้ว่า ชาวนาบริโภคเท่าที่เขาต้องการนั้นมีจำนวนมากน้อยเพียงไร ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะให้เหตุผล¹ และที่สำคัญที่สุดที่พวกมาร์กซิสต์ไม่เห็นด้วยกับพวกนีโอ-ปอปulist (Neo Populist) คือพวกหลังนี้มองไม่เห็นความแตกต่างทางชนชั้น ความแตกต่างทางเศรษฐกิจของชาวนา ทุกอย่างดูเหมือน ๆ กัน หรืออยู่ร่วมกันได้อย่างมีเอกภาพ (Harmony) หรือไม่มีชนชั้นอื่น มากกว่าการประกอบกันขึ้นเป็นครอบครัวชาวนา² ซึ่งขัดกับหลักความจริงที่เกิดขึ้นเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of Production) คือในสถานะที่พวกชาวนาจนขาดแคลนปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) พวกชาวนากลางมีที่ดินพอที่จะทำการผลิตได้ ขณะที่ชาวนารวยหรือชาวนานายทุนไม่เพียงแต่หาสิ่งบริโภคได้พึงพอใจเท่านั้น แต่ยังคงมีรายได้ส่วนเกินด้วย ทั้งนี้ การพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีเอกภาพของชนชั้นชาวนาจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะที่ดิน (Land) มีลักษณะที่แตกต่างจากปัจจัยการผลิตชนิดอื่น เนื่องจากที่ดินไม่อาจจะขยายเพิ่มได้โดยง่ายในระยะเวลาอันสั้น และการถือครองที่ดินก็ต้องผ่านกระบวนการทางกฎหมายที่เข้มงวด³

¹Harrison, "The Peasant Mode of Production in the work of A.V. Chayanov", *ibid.*, p. 399.

²Patnaik, "Neo-Populism and Marxism: The Chayanovian View of the Agrarian Question and its Fundamental Fallacy". *The Journal of Peasant Studies* (Vol 6 No. 4. July, 1979), p. 415.

³*Ibid.*, p. 408.

สภาพเศรษฐกิจของชาวนาที่ขายานอพกล่าวไว้นั้น ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็กนั้น ค่อนข้างต้องการเปลี่ยนแปลงและเกาะแน่นอยู่กับชนชั้นของตน แม้จะไม่มีทางเลือกทางเศรษฐกิจก็ตาม ลักษณะเช่นนี้ทำให้การพัฒนาของเกษตรกรรมแบบทุนนิยมเป็นอย่างล่าช้าผิดปกติ ซึ่งเป็นคำตอบที่ชัดเจนว่า เหตุไรสภาพเศรษฐกิจของรัสเซียจึงไม่เป็นทุนนิยม และมีผลให้พวกปอปูลิสต์ (Populist) กำหนดยุทธศาสตร์แห่งการต่อสู้ปฏิวัติที่แตกต่างจากพวกบอลเชวิค¹ อย่างสิ้นเชิง

1.2 วี.ไอ. เลนิน (V.L. Lenin) ผู้นำพรรคบอลเชวิคได้นำแนวคิดมาร์กซิสต์มาวิเคราะห์สังคมประเทศรัสเซีย ได้ตอบโต้แนวคิดของพวกนารอดนิกที่วิเคราะห์ว่าสังคมรัสเซียยังพัฒนาไปไม่ถึงขั้นเป็นทุนนิยมว่าเป็นการมองสังคมในรัสเซียอย่างหยุดนิ่งและตายตัว โดยเลนินได้เสนอไว้ในหนังสือสำคัญชื่อ "The Development of Capitalism in Russia" ที่พิมพ์ในปี พ.ศ. 2442

ประเด็นของการวิเคราะห์ของเลนินได้แก่ การพัฒนาทุนนิยมของรัสเซีย หมายถึง การก่อรูปและการขยายตัวของ การสะสมทุนทางอุตสาหกรรม² กระบวนการของการแตกสลายของชนชั้นชาวนา (ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญ) ก็คือการเปลี่ยนรูปแบบพื้นฐานในความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of Production) ของสังคมชนบท

¹ ุรายละเอียดในกรวมการพิเศษของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต, ประวัติพรรคบอลเชวิค 1883 - 1938, 1: 15 - 50.

² Philip Mc. Michale, "The Concept of Primitive Accumulation: Lenin's Contribution", The Journal of Contemporary Asia p. 500.

อันเป็นสภาพที่เกิดขึ้นก่อนของการเกิดขึ้นของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมและการสะสมทุน¹ ทั้งนี้ เลนินได้ใช้ตลาดชุมชนหรือตลาดท้องถิ่น (home market) เป็นประเด็นในการวิเคราะห์

การเกิดขึ้นของ 2 ลักษณะของผู้ผลิตทางเกษตรกรรมคือ การเกิดขึ้นของความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม และการแยกอุตสาหกรรมออกจากเกษตรกรรม ลักษณะทั้ง 2 ที่กล่าวมานี้จะเกิดแยกจากอีกส่วนหนึ่งไม่ได้

จากประเด็นของการถกเถียงหรือการทอไข่ทางความคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของทุนนิยมในเกษตรกรรมนี้ ส่วนหนึ่งของการถกเถียงก็คือ การเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชาวนา (สังคมส่วนใหญ่ของรัสเซียในขณะนั้น) ที่เกิดขึ้นท่ามกลางการพัฒนาวิถีการผลิตไปสู่ทุนนิยม

ศูนย์วิทยพัชพัภกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹Philip Mc. Michale, "The Concept of Primitive Accumulation: Lenin's Contribution", The Journal of Contemporary Asia (Vol. 7 No.4, 1977) p.503.

เลนินได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมของรัสเซีย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ในเรื่อง "ชนชั้น"¹ (class) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of Production) การวิเคราะห์เศรษฐกิจชวานาของเลนินเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของชวานาในเรื่อง "ความแตกต่าง" (Difference) ทางชนชั้น ทั้งนี้ ปรากฏให้เห็นชัดเจนว่าเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียม

¹ ด้กรทิพย์ นาดสุภา, แนวคิดนักทฤษฎีสังคมนานาชาติ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2526), บทนำ (ในการวิเคราะห์ชนชั้นมีหลักพื้นฐานอยู่ 4 ประการ คือ

1. ถ้อยความจริงของโลกคือมนุษย์และวัตถุ ไม่มีจิตอิสระ
2. ต้องวิเคราะห์สังคมเป็นระบบ ประกอบด้วยวิธีการผลิต (Mode of Production) ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) คือรัฐและวัฒนธรรม วิธีการผลิตคือพลังการผลิต (Productive Forces เทคโนโลยีและแรงงาน) และความสัมพันธ์ทางการผลิต Productive relations ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น) วิธีการผลิตรวมกับโครงสร้างส่วนบนเรียกว่า สังคมเศรษฐกิจ (Socio-economic formation)
3. ต้องวิเคราะห์เป็นกระบวนการ (Process) เรียกว่าวิเคราะห์แบบประวัติศาสตร์ ทิวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ การก่อรูปและวิวัฒนาการของชนชั้นในวิธีการผลิต และแบบสังคมเศรษฐกิจ
4. ต้องไม่ละเลยที่จะวิเคราะห์ความขัดแย้งอันเป็นหน่อของการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งหลักในสังคม คือความขัดแย้งระหว่างชนชั้น

กันได้เกิดขึ้นในหมู่ชาวนา นับแต่การปฏิรูปครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2404¹ และชาวนาท้อง
เผชิญกับการค่าเช่าชีวิตในชนบทแบบใหม่ด้วยคือ ต้องกลายเป็นนายทุนหรือไม่ก็เป็น
กรรมกร²

ความคิดของเลนินในการวิเคราะห์เช่นนี้คือ กระบวนการต่าง ๆ ภายใต้
เศรษฐกิจชนบทที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้น ไม่ได้ถูกจำกัดอย่างง่าย ๆ โดยการ
ใช้ที่ดินไม่เท่าเทียมกัน และในความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจนั้นไม่ใช่การเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นเอง แต่เป็นการแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางการผลิต
ของสังคม ซึ่งปัจจัยการผลิต (Means of Production) ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เครื่อง
มือทำการผลิตและแรงงาน อยู่ในกระบวนการของการแปลงไปเป็นทุน (Capital)
ทรัพย์สินเอกชนไหลสู่ทิศทางการเป็นทรัพย์สินของนายทุนนั่นเอง³

ในหนังสือเล่มดังกล่าว เลนินได้เสนอขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจรัสเซีย
สู่ทุนนิยม ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเพียง 2 บท ซึ่งเกี่ยวโยงกับงานวิจัยนี้เป็นอย่างมาก

¹วไล ฌ ป้อมเพชร และ น.ชญาตม์, สหภาพโซเวียต, หน้า 4 - 5.
(การปฏิรูปครั้งนี้เกิดในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ที่ 2 นับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดใน
ประวัติศาสตร์ พระองค์ได้ทรงประกาศเลิกทาส ปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นในหัวเมือง
และในภาคต่าง ๆ แต่พระองค์ก็ยังคงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิ-
ราชย์)

²McMichael, "The Concept of Primitive Accumulation:
Lenin's Contribution", p. 503.

³Ibid., p. 504.

คือ บทแรกที่ด้วยการตอบโต้แนวคิดพวกนารอดนิก กับบทที่สองซึ่งเสนอเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา ทั้ง 2 บทนี้เป็นข้อถกเถียง (Debates) สำคัญที่จะตอบโต้พวกนารอดนิก

ในบทแรก (The Theoretical Mistakes of the Narodnik Economists)¹ เลนินคิดว่าชาวนาเป็นตัวแทนของพวกนายทุนน้อยที่ทำการผลิตอย่างเป็นอิสระภายในกรอบของการพัฒนาเป็นทุนนิยมที่กำลังเติบโต ชาวนารวยและชาวนาจนแบ่งแยกกันอย่างเห็นได้ชัดในเรื่องผลประโยชน์ เศรษฐกิจของชาวนาไม่มีความเท่าเทียมกัน ตลาดภายในท้องถิ่นหรือตลาดชุมชน (Home Market) ที่พัฒนาจากเศรษฐกิจธรรมชาติมาเป็นแบบค้าขายนั้น เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการเริ่มต้นแบ่งงานกันทำในสังคม และเป็นข้อบังคับให้เห็นถึงการลิดของผู้อผลิตสินค้าขนาดเล็ก ย่อม กับเป็นพัฒนาการของสินค้าแบบทุนนิยม ตลาดผู้บริโภคขยายตัวอย่างมากอันเป็นผลมาจากแรงงานได้กลายเป็นสินค้าไปแล้ว ทั้งหมด

---

¹ คณะกรรมการพิเศษพรรคสังคมนิยมสหภาพโซเวียต, ประวัติพรรคบอลเชวิค 1883 - 1938, หน้า 23 - 24. (Plekanov นักปฏิวัติแบบ Marxist ได้โจมตีแนวคิดที่ผิดพลาดของนารอดนิกไว้เช่นกัน

1. พวกนารอดนิกเห็นว่า การที่ทุนนิยมเกิดขึ้นในรัสเซียเป็นปรากฏการณ์ "โดยบังเอิญ" ทุนนิยมไม่มีทางพัฒนาได้ในรัสเซีย ดังนั้น ชนชั้นกรรมาชีพจึงไม่อาจเติบโตและพัฒนาได้เช่นกัน

2. พวกนารอดนิกไม่เห็นว่าการชนชั้นกรรมาชีพเป็นชนชั้นที่ก้าวหน้าของการปฏิวัติ พวกเขาเพ้อฝันที่จะบรรลุสังคมนิยมโดยไม่ต้องการชนชั้นกรรมาชีพ พวกเขาเห็นว่าชาวนาปัญญาชนกับคอมมูนชาวนาที่พวกเขาถือว่าเป็นจุดเริ่มและรากฐานของสังคมนิยม เป็นพลังปฏิวัติที่สำคัญ

3. ต่อกระบวนการพัฒนาของมวลมนุษยชาติ นารอดนิกมีทัศนะที่ผิดพลาด

นี้ เลนินให้ความสำคัญกับกลไกตลาดที่เจริญเติบโต ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นว่าชาวนาได้เข้าสู่แบบแผนการดำเนินชีวิตชนบทแบบใหม่นั้นเอง

เลนินได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับทฤษฎี Home Market ของชายานอฟว่า มูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ที่เกิดขึ้นในระบบตลาดนั้นหายไปไหน เพราะในความเป็นจริง ตลาดภายในประเทศไม่อาจจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พัฒนาไปสู่ทุนนิยมล่าช้ากว่าประเทศอื่น ๆ นั้น ซึ่งยอมใกล้ชิดกับตลาดต่างประเทศมากกว่าปกติ เพราะฉะนั้น มูลค่าส่วนเกินจึงถูกโยกย้ายไปสู่ตลาดต่างประเทศหมด หรือถูกโยกย้ายไปสู่ภายในประเทศ¹

กล่าวโดยสรุปประเด็นสำคัญที่เลนินตอบโต้ทฤษฎีของชายานอฟ คือ

1. กระบวนการของการก่อรูปของตลาดท้องถิ่นคือ การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ซึ่งประกอบไปด้วยการแยกตัวออกจากเกษตรกรรมและอื่น ๆ กลายเป็นอุตสาหกรรมสาขาต่าง ๆ
2. ผลสรุปโดยตรงก็คือ ประชากรในภาคอุตสาหกรรมจะขยายตัวมากกว่าภาคเกษตรกรรม และดึงเอาประชากรจากภาคเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรมในที่สุด
3. การแยกผู้ผลิตออกจากปัจจัยการผลิตคือ การผลิตแบบแลกเปลี่ยนสู่การผลิตแบบทุนนิยม²

เลนินได้เสนอต่อไปว่า เมื่อ Home Market อยู่ในกระบวนการของการแบ่งงานกันทำและอยู่ในกระบวนการของการทำให้ผู้ผลิตรายย่อยในภาคเกษตรกรรมกลายเป็น

¹V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia, pp. 43 - 44.

²Ibid., pp. 68 - 70.

มาเป็นคนงานในภาคเกษตรกรรม ดังนั้น "ความแตก" (Differentiation) จึงเกิดขึ้นในหมู่ชาวนา และเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้¹ ชาวนาที่มีฐานะดี (well-to-do peasantry) ย่อมมีโอกาสที่จะทำการผลิตและมีความสามารถในการใช้เทคนิคก้าวหน้ากว่าคนอื่น ทั้งยังสามารถจ้างคนงานมาทำงานในนาได้มากกว่า² จนทำให้การจ้างแรงงานตลอดวันมีบทบาทสำคัญในเกษตรกรรม³ และกลายมาเป็นชนชั้นผู้ใช้แรงงานที่สำคัญ ในขณะที่พวกกลุ่มชาวนาระดับล่างที่ทำการผลิตบนที่นาที่ไม่ใช่ของตัวเอง หรือบนที่ดินผืนน้อยนิด ชาวนากลุ่มนี้ต่อมากลายเป็นคนงานในนา หรือพวกกรรมมาชีพในชนบท⁴

ในทัศนะของเลนิน ทุน (Capital) คือปัจจัยที่สำคัญมากในการผลิต การกู้ยืม (Loan) โดยใช้ที่ดินเป็นประกัน เป็นกิจการที่รุ่งเรืองมากในภาคเกษตรกรรม ดังนั้น ชาวนารวยหรือชาวนาที่มีทุนจึงเป็นตัวแทนของทุนพ่อค้าและทุนเงินกู้⁵ ซึ่งตรงจุดนี้ เลนินได้คอยโต้ช้ายานอพลึงการมองปัญหาอย่างอคติว่าพวกชาวนารวย (Kulak)

---

¹ V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia, p. 71.

² Ibid., p. 75.

³ Ibid., p. 78.

⁴ Ibid.

⁵ ทุนพ่อค้าและทุนเงินกู้ก็คือ ธนาคารในชนบท คือสถาบันที่ให้ทั้งกู้-เก็บออม-ทรัพย์สินให้กับชาวนาที่พอเลี้ยงชีพตนเองได้ ส่วนชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจนมาก ไม่มีสิทธิกู้ยืม

และนายทุนเงินกู้ไม่มีบทบาทอะไรในการสร้างความแตกต่าง¹ ตรงกันข้าม พวกนี้มีความสำคัญมากที่จะเชื่อมต่อกะหว่างทุนการค้า - ทุนอุตสาหกรรมในชนบทให้ขยายใหญ่ขึ้น²

ความแตกต่างทางชนชั้นในชาวนาที่เกิดขึ้นนั้นมิใช่เป็นเพียงขนาดของไร่นาเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งเทคนิคในการทำการผลิตด้วย ประการแรก กลุ่มชาวนาที่มีฐานะดีก็มักจะใช้เครื่องมือการผลิตที่มีคุณภาพและทันสมัย ประการที่สอง ชาวนาที่มีมาที่ใช้ไถน้าน้อยก็จำเป็นต้องทำการผลิตที่แตกต่างกันไป ระบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็แตกต่างกันด้วย³ นอกจากนี้ สภาพสะท้อนของการซื้อ - โอนและเช่าที่ดินที่เกิดขึ้นมากมายก็บ่งบอกถึงสภาวะความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาในรัสเซียด้วย โดยเฉพาะการเปลี่ยนมือไปสู่ชาวนารวย⁴ โดยเฉพาะความหนาแน่นและความเข้มข้นของการเช่าที่ดินนี้ตกอยู่ในมือของชาวนาฐานะดีหรือชาวนานายทุน (ซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไม่ได้) ในทางตรงกันข้ามก็คือ การพวากหรือยืมมาจากชาวนาจน⁵

¹ คณะกรรมการพิเศษพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต, ประวัติพรรคบอลเชวิค 1883 - 1938, หน้า 43. (กล่าวถึงพวกนารอคนิกไม่สนใจสภาพความเป็นอยู่ของชาวนาในชนบท ไม่สนใจสภาพการต่อสู้ทางชนชั้นในชนบท และการชูกรีกที่ชาวนารวยกระทำต่อชาวนาจน กลับสนใจแต่การพัฒนาของเศรษฐกิจชาวนารวย).

² V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia, p. 80.

³ Ibid., pp. 83 - 89.

⁴ Ibid., p. 89.

⁵ Ibid., p. 99.

สรุปแล้ว ความแตกต่างทางชนชั้นในชวานาคือภาพสะท้อนให้เห็นการพัฒนาการผลิตเกษตรกรรมแบบค้าขายไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมของรัสเซีย ชวานากลายเป็นนายทุนในชนบทหรือกลายเป็นกรรมาชีพในชนบท และยังสร้างตลาดท้องถิ่นที่เป็นตลาดทุน (เงิน) ควบคู่¹ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว² ซึ่งความแตกต่างนั้นมีได้กล่าวอย่างลอมย ๆ เลนินได้ใช้ตัวเลขต่าง ๆ ดังนี้เป็นตัวชี้ถึงความแตกต่าง จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร จำนวนที่ดินที่แบ่งกัน การซื้อขายที่ดิน การเช่าที่ดิน ที่ดินที่หลุดลอย การเป็นเจ้าของที่ดินด้วยวิธีต่าง ๆ สัตว์ จำนวนครัวเรือนที่จ้างคนงานในไร่นา จำนวนครัวเรือนที่ขายแรงงาน การค้าและอุตสาหกรรมที่ก่อกำเนิด และการพัฒนาเครื่องมือทางเกษตร³

กล่าวโดยสรุป 1. ชวานารัสเซียต้องพึ่งพิงตลาด ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหลังของบริโภคหรือขายผลิตผล

2. การเกิดขึ้นของความไม่เท่าเทียมกันทางทรัพย์สินคือจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างความแตกต่างทางชนชั้น

3. ความแตกต่างทางชนชั้นชวานา ทำให้ชวานาแต่ละชนชั้นต้องเผชิญกับการดำเนินชีวิตในชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป

4. ความแตกต่างทางชนชั้นชวานา ก่อให้เกิดชนชั้นกรรมาชีพในชนบทซึ่งเป็นชนชั้นที่ เกิดขึ้นมากที่สุด

5. ตลาดท้องถิ่น (Home Market) ในชนบทกลายเป็นตลาดทุน (Capital Market)

¹V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia, p. 113.

²Ibid., p. 115.

³Ibid., p. 181.

6. ความแตกต่างทางเศรษฐกิจในชนบทเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่กลับเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บ้านหนึ่งชานานาถูกขับไล่ที่หนีเข้าสู่เมืองไปเป็นกรรมกร ขณะที่อีกบ้านหนึ่งชานานาที่มีฐานะก็ยกระดับเทคนิคทางการผลิตของตนเองให้สูงขึ้น และ

7. ปรากฏการณ์ที่สำคัญที่ทรวงเห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นชานานาก็คือ การดำรงอยู่ของเศรษฐกิจแบบการเกณฑ์แรงงาน (CORVÉE)¹

ข้อถกเถียงทางทฤษฎีที่เกิดขึ้นในรัสเซีย มิได้ยุติลงแค่นั้น แต่กลับแตกประเด็นการถกเถียงให้ขยายวงกว้างขวางมากขึ้น กล่าวคือ ท่อมามีผู้สนใจว่าการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ มิได้มีลักษณะที่โคจรเดี่ยว แต่มีการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเข้ามาปรับโครงสร้างทางสังคม และการพัฒนามิได้มุ่งสู่แต่ความเป็นทุนนิยมอย่างเดียว แต่การศึกษานั้นมุ่งที่จะหาว่าสังคมของตนเองนั้นกำลังอยู่ในวิถีการผลิตแบบใด โดยเฉพาะประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมสมัยเก่ามาก่อน ซึ่งจักรวรรดินิยมจะเป็นเงื่อนไขที่เร่งรัดหรืออุดหนุนการพัฒนาของประเทศอาณานิคมนั้น ๆ ต่างหาก นอกจากนั้น โดยส่วนใหญ่แล้ว ข้อถกเถียงทางวิชาการส่วนมากมักจะยอมรับแนวคิดของเลนินที่ว่าค้ำย มีการแตกต่างทางชนชั้นชานานา ทั้งนี้เพราะสังคมแต่ละประเทศได้ผ่านขั้นตอนของสังคมที่ชานานามีความเสมอภาค มีความเป็นอยู่อย่างเป็นเอกภาพ (harmony) ไปแล้ว ดังนั้น แนวคิดของชานานอฟจึงดูไม่สอดคล้องกับสภาพประวัติศาสตร์ปัจจุบันที่ชานานาคอง เติบโตกับการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดที่ไม่เสมอภาค สภาพการถือครองปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน

ข้อถกเถียงดังกล่าวมิได้หยุดเพียงเรื่องของความแตกต่างทางชนชั้นชานานาเท่านั้น แต่ได้พัฒนามาสู่จุดที่ว่าความแตกต่างทางชนชั้นชานานาที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจาก

¹V.I. Lenin, The Development of Capitalism in Russia, pp. 175 - 192.

อะไร และสะท้อนให้เห็นลักษณะวิถีการผลิตอย่างไรในสังคม หรือสะท้อนให้เห็นสภาพเศรษฐกิจ สังคม (Socio-Economic) ของประเทศนั้นเช่นไร ทั้งนี้ ข้อถกเถียงนั้นต่างก็มีได้ละเลยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นด้วย

2. ความแตกต่างทางชนชั้นขบวนการ: ลาคินอเมริกา จากสังคมเศรษฐกิจพอยังชีพสู่เศรษฐกิจทุนนิยม

การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ในปัจจุบันมีประเด็นปัญหา 3 ประเด็นที่ต้องพิจารณาควบคู่กันไป คือ

ประเด็นแรก กระบวนการของความแตกต่างทางชนชั้นขบวนการที่เกิดขึ้นเพราะเงื่อนไขภายในประเทศ หรือเพราะการบีบบังคับจากภายนอกอันเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงให้เกิดชนชั้นในสังคมของระบบทุนนิยมคือ ชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมมาชีพ

ประเด็นที่สอง ปัญหาของการสะสมทุนขั้นต้น (Primary Capital Accumulation) ไม่ว่าจะเป็นการก่อรูปทุน สะสมทุนอุตสาหกรรม การสะสมทุนส่วนเกินและกำไร แรงงานอิสระ และการขยายตลาด ล้วนแต่เป็นปัจจัยให้เกิดการชุกวิค และทำลายวิถีการผลิตหลักและลักษณะชีวิตของขบวนการ

ประเด็นที่สาม ระบบวิถีการผลิตทุนนิยมของประเทศที่มี เศรษฐกิจที่มั่นคง การผลิตซ้ำ (Reproduction) จึงแยกไม่ออกจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจกับการชุกวิคทางเศรษฐกิจในสังคม¹

¹Shanin, "Measuring Peasant Capitalism: The Operation of Concepts of Political Economy: Russia's 1920s-India's 1970s" in Peasants in History, ed E.J. Hobsbawm . (Delhi: Oxford University 1980), pp. 83 - 84.

ประเทศแถบลาตินอเมริกาในแคว้นที่ถูกรุกรานในคริสต์ศตวรรษที่ 14 และถูกรุกรานทางการเมืองจากจักรพรรดินิยมคือ สเปน และโปรตุเกส ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ถูกรวบงำทางเศรษฐกิจจากประเทศทุนนิยม ปัจจัยจากภายนอกเหล่านี้กระตุ้นและบีบบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้น ในขณะที่เกี่ยวกับสภาพสังคมของประเทศลาตินอเมริกาก็มีส่วนกำหนดว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นไปอย่างรุนแรงหรือประณีประนอม ดังนั้น การศึกษาเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาในประเทศลาตินอเมริกาในฐานะประเทศโลกที่สาม จึงต้องศึกษาทั้งปัญหาภายในชาติ (Nation) และปัญหาระหว่างชาติด้วย (International)¹

2.1 ลักษณะท้องถิ่น: อาณาจักรชนเผ่าและอาณาจักรศักดินายุคเริ่มต้น

ชนเผ่า (Tribes) ทั้งเดิมที่สร้างอาณาจักรปกครองตนเองในดินแดนแถบนี้ คือ พวกอินเดียนแดงเผ่าต่าง ๆ มีชน 3 เผ่าที่มีอำนาจในดินแดนแถบนี้คือ เผ่ามายา (Maya) , แอสเตค (Aztec) และอินคา (Inca)

มายา (Maya) เป็นชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุด มีอาณาจักรของตนเองอยู่แถบอเมริกากลาง (Central America) คือ เม็กซิโกตอนใต้ ฮอนดูรัส และกัวเตมาลาทั้งหมดมีอำนาจรุ่งเรืองสูงสุดประมาณปี ค.ศ. 325 - 925² พื้นฐานทางเศรษฐกิจอยู่ที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพก นอกจากนั้น ยังมีพวกงาน

¹A.G. Frank, Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil, (New York: Monthly Review, 1979), p. 173.

²John E. Fagg, Latin America: a General History (New York Macmillan, 1971), p.8.

หัตถกรรมที่มีคุณภาพด้วย โดยเฉพาะการทำตุ๊กตาไม้และดินเหนียว¹ รวมทั้งการค้าขาย โดยการนำพืชพันธุ์สิ่งของของพวกคนไปแลกกับสินค้าที่ต้องการ เช่น นำเกลือ เสื้อผ้า และทาสไปแลกกับโกโก้ และลูกปัด² เป็นที่น่าสังเกตว่าชนเผ่า Maya มีการใช้ เครดิตกัน กล่าวคือ มีการกู้หนี้ยืมสินกัน แต่เป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยปราศ- จากนายทุนหน้าเลือด (usurer)³ นอกจากนั้น พวกนี้ยังมีลักษณะนิสัยที่ถือกันอย่างใน เรื่องการช่วยเหลือกันโดยเฉพาะเรื่องสงคราม (มีลักษณะคล้าย ๆ การลงแขกในสังคม ไทย - ผู้เขียน) ดังนั้น เมื่อกล่าวในเรื่องปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะที่ดินแล้ว เป็นเรื่อง ที่มีประโยชน์ที่หายาก กล่าวคือ ถ้าคน ๆ หนึ่งทำการเพาะปลูกได้มากแค่ไหน ก็จะเป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น แต่ถ้าคน ๆ หนึ่งทำการผลิตไม่ไหวในที่ดินกว้างใหญ่ คนอื่นก็มี สิทธิเข้ามาทำการผลิตแทนได้

แต่กระนั้นสังคมมายาก็มีการจำแนกชนชั้นให้เห็นคือ ประกอบด้วยพวกขุนนาง พระ สามัญชนและทาส ลักษณะความแตกต่างนี้นำไปสู่การจัดรูปแบบอาณาจักรด้วย กล่าวคือ เมืองจะประกอบด้วยบ้านของพวกขุนนาง พระ และคนร่ำรวย ส่วนสามัญชนก็จะ สร้างกระท่อมอยู่ห่างไกลออกไปและป้อนผลิตผลให้กับชนชั้นทั้ง 2 นี้ เจ้าผู้มีอำนาจ (Lord) จะเป็นเจ้าครองเมืองจัดการดูแลกิจการของรัฐ โดยมีพวกขุนนางเป็นกลไก นำไปปฏิบัติตามนโยบายซึ่งก็คือคนร่ำรวยนั่นเอง⁴ ที่ใกล้ชิดและดูแลกิจการต่าง ๆ ให้กับ เจ้า ลักษณะการปกครองเป็นแบบรัฐอิสระ (City-State) ที่ปกครองรัฐของตนเอง

¹ Benjamin Keen, Latin America: Civilization (Boston: Houghton, Mifflin 1974), p. 34.

² Ibid.

³ Keen, Latin America: Civilization, p. 34.

⁴ Ibid., p. 36.

อาณาจักรของชนเผ่าอันท่อมก่อนมาลงในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และไม่อาจฟื้นคืนอำนาจมาได้ อีก คนพื้นเมืองต่างกระจัดกระจายกลายเป็นคนขายแรงงานและทาสในที่สุด

แม้ว่าอาณาจักรมาจะล่มไป แต่ความเจริญทางวัฒนธรรมและศิลปกรรมยังคงโคกเค้น และก้าวล้ำหน้ากว่าชนเผ่าในยุคเดียวกันมากมายนัก พวกนี้มีความสามารถทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และจิตรกรรมสูงส่ง¹ การคำนวณและดาราศาสตร์แม่นยำ พวกนี้สามารถวางแผนผังของดาววินัสได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ มีประวัติศาสตร์พงศาวดารบันทึกเหตุการณ์ของตนเอง และมีปฏิทินที่มี 365 วัน โดยถือตามปีอธิกสุรทินอีกด้วย²

ต่อมาคือชนเผ่าแอสเทคเป็นชนเผ่าซึ่งเกิดหลังสุด หลังจากที่มีอารยธรรมอื่น ๆ เจริญมาแล้วถึง 1,000 กว่าปี คือมีอำนาจอยู่ประมาณ พ.ศ. 1211 ปักหลักอยู่ในแถบประเทศ เม็กซิโกในปัจจุบัน ชนเผ่านี้มีอารยธรรมสูงและก้าวหน้า ซึ่งรวมถึงความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การเกษตร สถาปัตยกรรม ช่างฝีมือ การค้าและการจัดรูปทางสังคม และที่สำคัญคือการจัดการชลประทานช่วยในการเกษตร³

ผู้ปกครองของชนเผ่าแอสเทคเป็นที่รู้กันว่าเปรียบเสมือนพระเจ้า ภาระหน้าที่หลักคือ การทำสงคราม ซึ่งทั้งการตัดสินใจจะทำสงครามกับใครและอย่างไรด้วย⁴ กล่าวกันว่า พวกแอสเทคเป็นชนเผ่าที่ชอบการรบและยกย่องผู้กล้าหาญในสงครามมาก⁵

¹Fagg, Latin America a general history, p. 8.

²Cockcroft, Latin America: the struggle with dependency and beyond, (New York: John Willey & Sons, 1974), p. 228.

³Fagg, Latin America a general history, p. 14.

⁴Keen, Latin America civilization, p. 7.

⁵Ibid., p. 8.

กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงและเก่งกล้าสามารถของพวกเขาแอสเทคคือ มอนเตซูมา (Montezuma)

เป็นที่น่าสังเกตว่าชนเผ่าแอสเทคนั้นมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เกิดขึ้นระหว่างงานเกษตรกับงานช่างฝีมือ ซึ่งเป็นพัฒนาการที่สูงสุดในเทคโนโลยีของยุคหิน (Stone Age) ที่ใจกลางเมืองจะมีจตุรัสซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาด ประชาชนจะขาย-ซื้อผลิตภัณฑ์ที่ผลิตและรวมทั้งแร่ธาตุที่มีค่าเช่น เงิน ทอง ทองแดงฯ ที่จตุรัสนี้จะมีอาคารใหญ่อยู่หลังหนึ่งทำหน้าที่คล้ายศาลยุติธรรม ประกอบด้วยคน 10 - 12 คน ทำหน้าที่ตัดสิน-จัดการปัญหาที่เกิดขึ้นที่ตลาดให้ลุล่วงไป²

รัฐชาติแอสเทคประกอบด้วยกลุ่มตระกูล (Kinship) ที่ปกครองตนเอง กล่าวคือหน่วยพื้นฐานทางสังคมคือ กลุ่มเครือญาติที่เรียกว่า Calpulli ซึ่งรวมถึงการเป็นเจ้าของเชกแดนด้วย หัวหน้าของ Calpulli อยู่ในสภาพของผู้ที่ทำหน้าที่บริหารงาน (ในช่วงที่สเปนเข้าครอง ได้ใช้เงื่อนโซ่ของ Calpulli นี้ปกครองคนพื้นเมือง) แต่ละ Calpulli จะเป็นเจ้าของศูนย์กลางพิธีกรรม สถาปนาเป็นที่ที่ซึ่งสมาชิกจะมาทำกิจกรรมร่วมกัน ที่ดินที่ไร้ทำการผลิตจะมีบริเวณที่ชัดเจน ที่ดินส่วนหนึ่งจะทำการผลิตเพื่อเจ้าหน้าที่ของกลุ่ม วัตถุประสงค์และเจ้า ส่วนที่เหลือจะแบ่งส่วนช่างมากให้กับหัวหน้าครอบครัว³

ลักษณะทางเครือญาติเช่นนี้ ดูเหมือนจะไม่มีลักษณะเสมอภาคกัน แต่มีการแบ่งช่วงชั้นภายในและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันค่อนข้างมั่นคง แต่ละ Calpulli เสนอที่จะให้สมาชิกดูแลความมั่นคงและปลอดภัยร่วมกัน และทำทุก ๆ อย่างให้กับคนที่มีฐานะเหนือกว่าด้วย ส่วนชีวิตของคนธรรมดาสามัญแล้วค่อนข้างจะมีชีวิตสำเค็มเล็กน้อย เพราะ

¹โปรดอ่านเกี่ยวกับกษัตริย์องค์นี้ใน Keen, *ibid.*, pp. 13 - 18.

²*Ibid.*, p. 17.

³*Ibid.*, p. 19.

นอกจากจะทำงานในที่กินของชุมชนแล้ว ยังต้องใช้แรงงานในการก่อสร้างกำแพง วัด หรืองานสาธารณะอื่น ๆ อีกด้วย¹ ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้อาณาจักรเม็กซิโก โบราณตกอยู่ในภาวะการทางสังคมที่ผสมระหว่างศักดินานิยมที่ให้ความสำคัญกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเอกชน และสังคมชุมชนบูรพกาลที่ทำการผลิตในคอมมูน อย่างไรก็ตามก็ถือเป็นพัฒนาการของสังคมหลังยุคทาส

ชนเผ่าสุดท้ายที่จะกล่าวถึงคือพวกอินคา (Inca) ชนเผ่าที่สร้างอาณาจักรที่ใหญ่ที่สุดและมีลักษณะเป็นชาติ (Nation) แบบในปัจจุบัน หน่วยพื้นฐานขององค์กรทางสังคมอินคา เรียกว่า Ayllu ซึ่งก็คือกลุ่มเครือญาติซึ่งสมาชิกสืบเชื้อสายมาจากตระกูลเดียวกัน หลาย ๆ Ayllu จะประกอบกันเป็นหมู่บ้าน แต่ละ Ayllu จะถือครองที่ดินที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยจะแบ่งให้แก่ครอบครัวที่ทำกินและผ่านมาสู่ผู้สืบสายโลหิต ไม่มีสิทธิขายหรือยึดครองโดยเอกชน² ประชาชนจะทำการผลิตเพื่อนักบวช ข้าราชการ และคนทั่วไป ไปที่ไม้ไผ่ทำการผลิต ที่ดินที่ใช้ในการทำการผลิตจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหนึ่งเป็นของสุริยเทพ อีกส่วนหนึ่งเป็นของกษัตริย์ และที่เหลือเป็นของตนเอง (ประชาชน) โดยผู้ปกครองมักจะคิดเสมอว่าที่ดินที่แบ่งให้ประชาชนนั้นเพียงพอ กรณีที่มีคนมากขึ้น ผู้ปกครองก็จะแบ่งที่ดินจากส่วนของสุริยเทพ (ไม่มีใครเป็นเจ้าของ) และจากส่วนของประชาชนให้แก่คนที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ในส่วนของกษัตริย์นั้นยังคงเท่าเดิม

แต่ละครอบครัวจะเก็บรวบรวมผลิตผลของตนเพื่อบริโภคหรือเก็บไว้ในฉางของชุมชนเพื่อใช้ในคราวจำเป็น ภัยเหตุนี้รัฐบาลและข้าราชการก็จะมีเครื่องบริโภคอย่างดี

¹Keen, Latin America Civilization, pp. 19 - 20.

²Ibid., p. 59.

³Ibid., p. 61.

และก็จะได้รับตามที่ตนต้องการ¹ กล่าวโดยสรุป รูปลักษณะการปกครองอาณาจักรของพวกอินคา มีลักษณะที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีบทบาทและภาระหน้าที่ที่ชัดเจนกว่า แต่ก็ยังไม่ใช้รูปแบบศักดินานิยมที่สมบูรณ์แบบหรือที่เค็บโตเต็มที่ แม้ว่ากษัตริย์มีความเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชมากก็ตาม

กล่าวโดยรวม ๆ สภาพสังคมและการเมืองของชาวพื้นเมืองเป็นสภาพที่อยู่ในสังคมศักดินาระยะเริ่มต้น (Early Feudalism) การผลิตที่ตัวเองใช้เองภายในสังคม ยังปรากฏอยู่โดยทั่วไป การเปลี่ยนแปลงสู่ทุนนิยมมั่นคงเป็นไปได้ช้ามาก (โดยลำพังมันเอง) การผลิตหรือส่วนเกินก็ไม่มากพอที่จะสร้างความร่ำรวยให้กับชาวนาหรือพัฒนาพลังการผลิตให้สูงขึ้น การเข้ามาของจักรวรรดินิยมสเปน โปรตุเกส จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางประวัติศาสตร์ของประเทศแถบนี้

2.2 จักรวรรดินิยมสมัยเก่า: การครอบงำทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาสู่ความค่อยพัฒนา

บทบาทของจักรวรรดินิยมที่สำคัญในภูมิภาคนี้มี 2 ระยะ โดยระยะแรกในช่วงของการล่าเมืองขึ้นของสเปนและโปรตุเกส ซึ่งเป็นการรุกรานทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ระยะที่สอง คือหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา สหรัฐอเมริกามีบทบาทในการแทรกแซงทางการเมืองและการครอบงำทางเศรษฐกิจ ทั้ง 2 ประเทศได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ดินแดนลาตินอเมริกาอย่างมากมายที่สำคัญที่สุดคือ สเปน² ซึ่งเข้า

¹ Fagg, Latin America: a general history, pp. 27 - 28.

² Amiya Bangchi, The Political Economy of Underdevelopment (London: Cambridge University, Press 1982), p. 41 (สเปนค้นพบลาตินอเมริกาในประมาณ ค.ศ. 1517 มีชัยชนะเหนือชนเผ่าต่าง ๆ ในลาตินอเมริกา เป็นไปในลักษณะการชนะด้วยกำลังอาวุธมากกว่าการครอบงำทางเศรษฐกิจ).

มาทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองและสร้างปัญหาต่าง ๆ ในลาตินอเมริกาให้มีสภาพของสังคมที่มีระดับการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน

ในระยะที่สเปนเข้ามาหรือครองลาตินอเมริกานั้นเป็นระยะที่สเปนอยู่ในสภาพสังคมศักดินาที่การค้าเจริญเติบโตมาก มีการแสวงหาเส้นทางการเดินเรือใหม่ ๆ มากมาย การค้นพบทวีปอเมริกาทำความร่ำรวยมาสู่สเปนในค่านเงิน ทอง และพืชผล ความร่ำรวยดังกล่าว สเปนมีใค่นำมาพัฒนาความเจริญของประเทศตน แต่กลับนำมาสู่ราชสำนักและพ่อค้าต่างก็ผูกขาดทางการค้าเท่านั้น การเข้ามาในลาตินอเมริกาในระยะแรก ๆ พ่อค้าสเปนมุ่งผลประโยชน์อยู่ที่แร่ธาตุที่มีค่าในดินแดนนี้ จนถึงศตวรรษที่ 17 การค้าเงิน ทอง เริ่มตกต่ำ ประกอบกับความต้องการผลิตพืชไร่ในตลาดยุโรปมีมากขึ้น สเปนจึงหันมาพัฒนาทางค่านเกษตรกรรม การผลิตพืชไร่ให้เป็นอุตสาหกรรม

กระบวนการการก่อรูปทางชนชั้นและการแบ่งชนชั้น

ปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งทำให้ชนชั้นในลาตินอเมริกาเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดก็คือ ระบบการปกครองและการควบคุมอาณานิคมกับการตั้งผลผลิตส่วนเกิน (Surplus Products) จากชาวพื้นเมือง รวมทั้งการพัฒนากระบวนการชุกวิคทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจึงเป็นกระบวนการ (Process) ทางประวัติศาสตร์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางวิถีการผลิตให้เกิดขึ้นในลักษณะก้าวกระโดด การแตกสลายทางชนชั้นไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอย่างรุนแรงในปัจจุบัน และนำมาซึ่งการถกเถียง (Debate)

¹Stephen, Gudeman, The Demise of a Rural Economy; from Subsistence to Capitalism in a Latin American Village. (London: Routledge & Kegan Paul, 1978), p. 15.

กันทางทฤษฎีว่าสังคมในลาตินอเมริกาในปัจจุบันนี้ตกอยู่ในวิถีการผลิตอะไร หรือวิถีการผลิตประเภทใดที่ครอบงำ (Dominant Mode) สังคมลาตินอเมริกาอยู่

1. Encomienda : บรรณาการและแรงงานเกณฑ์

ในระยะแรกที่สเปนเข้าครอบครองอาณานิคมจำนวนมาก กษัตริย์สเปนมีปัญหาในการหากลาโหมหรือวิธีการควบคุมคนในอาณานิคม และพยายามจำกัดขอบเขตอำนาจการปกครองทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองของพวกเขา Conquistado (ขุนนาง) ผลก็คือเศรษฐกิจและการเมืองขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเมืองแม่ ผลประโยชน์ทั้งหมดจากดินแดนอาณานิคมด้วยต้องส่งมายังรัฐบาลกลางเมืองแม่¹ และนับแต่นั้นสเปนก็นำลาตินอเมริกาเข้ามาสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลก² ในระยะที่ Columbus เข้ามารุกรานคนพื้นเมืองนั้น รัฐบาลสเปนใช้การผูกขาดผลประโยชน์ทุกอย่างในอาณานิคม จนทำให้พวกก่อตั้งถิ่นฐานอาณานิคม (settler) ไม่พอใจและต่อต้านวิธีการนี้ กษัตริย์สเปนจึงแบ่งที่ดินในดินแดนนี้ออกเป็นส่วน ๆ เรียกว่า Repartimientos พร้อมทั้งให้สิทธิที่จะใช้แรงงานบังคับกับคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในที่ดินนี้ ระบบนี้ก่อรูปขึ้นภายใต้การบริหารงานของรัฐบาล และได้รับการอนุมัติจากพระมหากษัตริย์ ต่อมากลายมาเป็นระบบบังคับที่เรียกว่า Encomienda³

¹Celso Furtado, Economic development of Latin America: historical back-ground and contemporary problems (Cambridge Cambridge University Press, 1976), p. 16.

²Stephen Gudeman, The Demise of a Rural Economy...
p. 15.

³Keen, Latin America: Civilization, p. 165.

Encomienda คือ ระบบที่คนสเปนในอาณานิคมมีสิทธิที่จะได้รับเครื่องบรรณาการและแรงงานบังคับจากคนพื้นเมืองในขอบเขตที่ตนดูแล¹ คนสเปนที่ใช้ระบบนี้ จะถูกเรียกว่าพวก Encomiendero² ผู้ที่ใช้สิทธินี้จะไม่ตกทอดต่อไปยังลูกหลานเมื่อตนตายไป กษัตริย์จะยึดทรัพย์สิน-สมบัติไปมอบให้กับคนสเปนที่มาตั้งถิ่นฐานคนอื่นทันที³ ระบบดังกล่าวเป็นระบบจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนสเปนกับคนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งกับที่ดินผืนหนึ่ง⁴ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นระบบที่สเปนยกที่ดินและค่าเช่าให้เป็นรางวัลแก่ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในลาตินอเมริกา แต่พวกนี้ไม่ได้รับอนุญาตให้เกณฑ์แรงงาน (Corvée) โดยพลการหรือตั้งเมืองใหม่

เพื่อให้การปกครองเป็นไปอย่างมั่นคง กษัตริย์สเปนจึงคัดลึนใจที่จะควบคุมคนพื้นเมืองให้อยู่ในพื้นที่ที่แน่นอนหนึ่ง ๆ จึงได้ใช้องค์กรชุมชนพื้นเมืองที่มีอยู่แล้วมาควบคุม ซึ่งก็คือชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งผูกมัดอยู่กับที่ดินของชุมชนที่มีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ (Kinship) เรียกตามภาษาพื้นเมืองว่า Calpulli (เม็กซิโก) หรือ Ayllu (พวก Inca ในเปรู)⁵ เพราะระบบนี้สามารถควบคุมการเสียดินของเจ้าที่ดินตามปริมาณของชาวพื้นเมือง

¹Stephen Gudeman, The Demise of a Rural Economy..., p. 15.

²Keen, Latin America: Civilization..., pp. 161-168, 502.

³Stephen Gudeman, The Demise of a Rural....., p. 16.

⁴Eric Wolf, "Aspects of Group Relations in a Complex Society: Mexico" in Peasants and Peasant Societies, (Middlesex: Penguin Book, 1971), p. 53.

⁵Furtado, Economic Development of Latin America....., p. 17.

ที่อยู่ในความควบคุม จึงเท่ากับเป็นการป้องกันผลประโยชน์ของกษัตริย์ นอกจากนี้ ระบบชุมชนแบบนี้สามารถรีด-บีบบังคับเอาแรงงานส่วนเกินของชนพื้นเมืองได้อย่างสม่ำเสมอและแน่นอน

ในระยะแรก ๆ ที่สเปนเข้ามาปกครองคือประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 แร่ธาตุที่มีค่าคือสิ่งที่สเปนต้องการมากที่สุดโดยเฉพาะเงิน-ทอง ดังนั้น การพัฒนาทางเทคโนโลยีจึงมุ่งสู่การทำเหมืองแร่ ซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องการแรงงานเกณฑ์มากที่สุด ชาวสเปนจึงได้ใช้การบังคับแรงงานผ่านระบบ *Encomienda*¹ แรงงานที่ถูกบังคับให้ไปทำงานในเหมืองนี้เรียกว่า *Mita Mita* จะถูกกระทำเยี่ยงทาส เจ้าของเหมืองมีสิทธิที่จะบังคับแรงงานคนพื้นเมืองได้ถึงหมื่น ๆ คน² ให้ทำงานในเหมืองและทำการชุกครีค กคชี่ คนงานเหล่านี้มาจากแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชนเผ่า และจะถูกส่งไปทำงานในเหมืองทุก ๆ ปี จากนั้นจะเลือกคนใหม่มาแทนคนเก่าที่ตายอย่างทุกข์ทรมานในเหมือง ผลก็คือประชาชนตามหมู่บ้านและแต่ละชนเผ่าลดลงมาก และท้ายสุดนำมาซึ่งการรีดนาทาเร้นและกระทำทารุณ

¹ Furtado, Economic development of Latin America: historical background and contemporary Problems, p. 22.

² ชนพื้นเมืองถูกเกณฑ์มาทำงานในเหมือง 4 เดือน/ครั้ง *Mita* เหล่านี้จะหากินแต่ละวันเองหรือได้รับค่าอาหารเป็น 10 วัน นอกจากนี้ ยังมีพวกชายแรงงานค้าความสมัครใจเรียกว่า *Mingados* ทั้ง *Mita* และ *Mingados* จะมาที่เหมืองทุกเช้าวันจันทร์เพื่อมารายงานตัว จากนั้นก็จะป็นขึ้นไปบนเขาเพื่อไปชุกเหมืองอยู่ในเหมืองนั้น จนถึงเย็นวันเสาร์ โดยไม่ต้องออกมานอกเหมือง ภรรยาของแต่ละคนจะนำอาหารมาส่ง แต่พวกเขาที่ยังคงอยู่ในเหมืองได้กินนั้น ชุกแร่ร้อนทอง โดยมีแสงเทียนช่วยในการชุกแร่ตลอดทั้งวันและทั้งคืน

คอกคนพื้นเมืองเยียงทาส¹ และอีกนัยหนึ่งสเปนต้องการชุกคริตแรงงานเพื่อให้ราชอาณาจักร (เมืองแม่) คำในฐานะทางเศรษฐกิจจอยุ่รอดต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องเพิ่มแรงงานให้มากขึ้น สเปนจึงนำแรงงานทาสมาจากทวีปอเมริกาใช้ในไร่และในเมืองแร่²

นอกเหนือจากผลิตผลทางทรัพยากรแร่ธาตุที่มีค่าซึ่งสเปนสูบเอาไปจากลาตินอเมริกาแล้ว ผลิตผลที่เป็นสินค้าที่มีค่าอย่างมหาศาลด้วย นอกเหนือที่สเปนจะนำพืช-ผลไม้ไปยังคนงานในเมืองแร่แล้ว เช่น อ้อย ข้าวโพด กาแฟ การผลิตทางเกษตรกรรมเพื่อค้าขายก็เกิดขึ้นเคียงคู่กับการผลิตเพื่อยังชีพและเพื่อบรรณาการของชนพื้นเมือง ความต้องการพืชผลที่มีค่าของลาตินอเมริกานั้นนับเป็นการปฏิวัติวิถีชีวิตและพลังการผลิต (Force Production) ของคนพื้นเมืองมากที่สุดที่เกี่ยว กล่าวคือ คนพื้นเมืองยอมรับการใช้พานโด-เหล็ก-จอบ ซึ่งนับว่าเป็นเทคโนโลยีของยุโรปในช่วงนั้น ระบบเกษตรกรรมที่สเปนนำเข้ามาได้ทำลายระเบียบวิถีชีวิตคนพื้นเมืองในขอบเขตที่กว้างขวางมาก พวก Encomiendero มักจะกลายเป็นเจ้าของที่ดินใหญ่ ๆ แม้ว่ากษัตริย์สเปนยังยืนยันว่าระบบ Encomienda ไม่มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการถือครองที่ดินให้เป็นทรัพย์สินเอกชน กระนั้นคนสเปนที่มาตั้งถิ่นฐานในลาตินอเมริกาก็สามารถเอาชนะกฎของกษัตริย์ได้และซื้อที่ดินจากพวก Cabildo (ผู้ปกครองคามท้องที่ที่ปกครองตนเองและเป็นเจ้าของที่ดินของชุมชนด้วย)³ เพราะฉะนั้นด้วยความรู้และอิทธิพล คนสเปนก็กลายมาเป็นเจ้าของที่ดินในเขตที่ครั้งหนึ่งคนพื้นเมืองเคยเป็นเจ้าของมาก่อน

¹Keen, Latin America: Civilization, pp. 181 - 182.

²Bagchi, The Political Economy of Underdevelopment, p. 42.

³Fagg, Latin America: a general history, p. 198.

2. Encomienda กับ Hacienda กับชนชั้นเจ้าที่ดินใหม่

ในปลายศตวรรษที่ 17 ความต้องการพืชไร่ในตลาดยุโรปมีมากขึ้น ระบบ Encomienda ย่อมไม่สอดคล้องกับการผลิตพืชไร่จำนวนมาก เพราะระบบ Encomienda มีขีดจำกัดในค่าน้ำที่ว่า พวก Encomiendero ไม่มีสิทธิเกณฑ์แรงงานเอง และไม่มีสิทธิขยายที่ดินนอกเหนือจากที่กษัตริย์จำกัด ในขณะที่เดียวกัน แม้ว่าในทางปฏิบัติ Encomiendero จะทำการบังคับแรงงานอย่างทารุณและนำเอาที่ดินนั้นมาเป็นทรัพย์สินเอกชน แต่กระนั้น การกระทำต่าง ๆ ที่กล่าวมาก็ยังต้องอยู่ภายใต้ขีดจำกัด ระบบ Encomienda นี้ เพราะฉะนั้น ระบบ Hacienda จึงเกิดขึ้นภายใต้ร่มเงาของระบบ Encomienda เพื่อรองรับระบบการผลิตพืชไร่ขนาดใหญ่¹ เพื่อให้การขยายตัวของการถือครองที่ดินขนาดใหญ่หรือการซื้อขายที่ดินเป็นไปได้มากขึ้น

Hacienda นอกจากจะมีความหมายว่าเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ (Large Landed Estate) แล้วยังหมายถึงทรัพย์สินสมบัติในชนบทภายใต้การควบคุมของเจ้าของ มีคนงานที่ไม่เป็นอิสระทำงานให้หรือสามารถจ้างแรงงานราคาถูกเข้ามาใช้งานและผลิตสินค้าในระบับราคาถูก ดังนั้น ภายใต้ระบบนี้เงื่อนไขของการผลิตจะไม่แต่เพียงรับใช้การสะสมทุนเท่านั้น แต่จะสนองความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของเจ้าของค้าย² หรืออภินันท์หนึ่ง การผลิตแบบ Plantation ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาจจะพัฒนาไปสู่ตลาดขนาดใหญ่ได้ด้วยความช่วยเหลือของทุนจำนวนมากมายัง

¹Frank, Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil, pp. 131 - 132.

²Wolf, "Hacienda and Plantations in Middle American and the Antilles" in Social and Economic Studies, 6, 1957, pp. 386 - 412.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า Hacienda จะเกิดขึ้นภายใต้เสถียรภาพของระบบ Encomienda ก็ตาม ระบบทั้ง 2 นี้ก็ยังมี ความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ พวก Encomienda ยังคงอาศัยอยู่ในเมืองในขอบเขตของอำนาจที่เขาเป็นเจ้าของ ค่างชีวิตทาสที่หาได้ จะออกไปในชนบทปีละครั้งเท่านั้น เมื่อถึงเวลา เก็บบรรณาการ เขาสามารถที่จะสร้างบ้านหลังใหญ่ในชนบทแต่ไม่ทำ แต่จะสร้างโรงเก็บ ผลผลิตเท่านั้น¹ ขณะที่ Haciendados แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในชนบทมากนัก แต่ก็ยังคง มีบ้านหลังใหญ่อยู่ในบริเวณนั้น และช่วยเหลือประชาชนในเขตข้างเคียง บ้านในเมืองของ พวกทาสทาสทาสราชวงศ์ แต่เขาก็พยายามทำให้บ้านในชนบทนั้นดูไม่ทรูทรากจนเกินไป และพยายามที่จะไปชนบทให้บ่อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ระบบทั้ง 2 สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชนบทที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก Hacienda จะเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองกับชนบทให้เป็นจริงมากขึ้น

ชาวสเปนเริ่มเป็นเจ้าของที่ดินมากขึ้น เมื่อ Hacienda เริ่มเกิดขึ้น แต่คน อินเดียนก็ยังคงถือครองที่ดินจำนวนมากอยู่ในระยะแรก ระบบ Hacienda ยังไม่ได้ผูก รั้งเอาเปรียบกับที่ดินที่ถือครองจำนวนมากทั้งหมด เพียงแต่เข้มงวดกับบริเวณที่ทำงาน เพราะปลูกเท่านั้น ซึ่งก็อยู่ภายใต้การดูแลโดยตรงของตัวแทน (Agent) หรือจาง-

---

¹Encomiendas แต่ละแห่งมีลักษณะที่ไม่ค่อยใหญ่มากนัก มีคนประมาณ 30-40 คนเท่านั้น ในประมาณทศวรรษ 1820 กฎของกษัตริย์ที่บอกว่า "encomienda มิได้ตกเป็นของทายาทถ้าผู้ครองตายไป" ก็ถูกยกเลิกในที่สุด ระบบ encomienda หายไปจริง ๆ ก็ราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 หรือ ค.ศ. 1650 เป็นต้นมา, Gudeman, p. 16.

วาง มีคนงานที่ทำการเพาะปลูกที่แน่นอน โดยเฉพาะทาสนิโกรที่เสปนนำมาจากแอฟริกา แต่ก็ยังปรากฏว่าคนพื้นเมืองที่เป็นอิสระก็ไหลบ่ามารับจ้างทำงานในที่ดินของพวกเขา Haciendados กันมากมาย โดยเฉพาะตามช่วงฤดูกาลเพาะปลูก

ผลผลิตทุก ๆ อย่างที่ผลิตในที่ดินขนาดใหญ่ ล้วนแต่ป้อนสู่โรงงานในยุโรป ในเมืองใหญ่ ๆ ในลาตินอเมริกาและมีส่วนอย่างมากที่ทำให้ชาวเสปนเป็นเจ้าของเศรษฐกิจทั้งหมด ในช่วงระยะของการเจริญเติบโตทางการค้า ความพยายามที่พ่อค้าคิดจะทำคือ การผูกขาด ไม่ต้องการให้มีการแข่งขันและขายสินค้าในราคาแพง Hacienda จึงดำเนินการต่อการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และผูกขาดวิธีการของคนในความเป็นจริง พวก Haciendados มีความต้องการที่ดินมาก จะได้ขยายการผลิตให้มากพอกับความต้องการของตลาด เพราะการผลิตในระบบนี้ยังคงใช้วิถีทางเทคโนโลยีที่ต่ำอยู่ นอกจากนั้น รูปแบบที่แสดงออกจะได้ไม่ตองชูกรีกเต็มทีนัก เพื่อสร้างความรู้สึกที่ดี การผูกขาดที่ดิน กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันขึ้นมาทันที ดังนั้น Haciendado จึงสามารถพัฒนาการผลิตในขอบเขตกว้างขวางและขยายการตลาดจำหน่ายสินค้าจำนวนมากเช่นกัน ความชำนาญทางการผลิตก็มีเพิ่มขึ้น มีไร่แต่แคน้ำตาลเท่านั้น แต่ยักรวมถึงการเพาะปลูกข้าวโพค ข้าว กาแฟควาย

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตจะเกิดภายใต้ระบบใด คนงานหรือชนชั้นผู้ใช้แรงงานในที่ดินนั้นก็คือนคนกลุ่มเดิม ที่ไม่มีแม้แต่โอกาสที่จะเขยิบขึ้นมาเป็นเจ้าของที่ดิน จะต่างกันแต่เพียงว่าระบบใดชูกรีก - กคชี่แรงงานมากน้อยกว่ากันเท่านั้น

¹Wolf, "Aspects of Group Relations in Complex Society: Mexico", in Peasants and Peasant Societies ed Teodor Shanin (Middlesex: Penguin Books, 1971), pp. 58.

ในระบบ Hacienda นั้น การจ้างแรงงานเกิดขึ้นโดยการจ่ายเป็นเงินมากกว่าจ่ายเป็นของ ชาวนา - ชาวไร่ - คนงาน พวกนี้จะอาศัยอยู่รอบ ๆ ที่ดินผืนใหญ่ของเจ้าของที่ดิน และท้ายสุด Hacienda ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าตนเองได้พัฒนาเพื่อเป้าหมายของพวกอภิมหาชนมากยิ่งขึ้น แต่ก็มีข้อน่าสังเกตว่าพวก Haciendados นั้นมีลักษณะละโมภในเรื่องที่ดิน¹ มากเกินไป

กล่าวกันว่า Hacienda ก่อรูปขึ้นมา โดยการยึดที่ดินผืนเล็ก ๆ หลาย ๆ ผืนมาจากผู้ครองกรรมสิทธิ์ที่ถูกกดขี่ (การกระทำที่ทารุณโหดร้ายของเจ้าที่ดินที่กระทำต่อคนพื้นเมืองเลวร้ายยิ่งกว่าอื่นใด) คนอินเดียแดงที่ทำงานในที่ดินนั้นต้องปฏิบัติต่อเจ้าที่ดินยิ่งกว่าไพร่ฟ้าปฏิบัติต่อกษัตริย์ผู้ประทานอาหารเพื่อให้อยู่รอด การกระทำเหล่านั้นมิได้เกิดจากการรู้เท่าไม่ถึงการของพวก Haciendado ทั้ง ๆ ที่พวกนี้เป็นพวกที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม ระบบ Hacienda ก็เป็นหัวใจของรัฐในยุค นั้น โดยเฉพาะพวก Haciendados มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องเอกราชให้แก่ลาตินอเมริกา²

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบ Hacienda ก็ประสบชะตากรรมที่ครอบงำที่ดินเหนือเจ้าที่ดินที่เป็นคนพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่³ แม้ว่าระบบนี้จะเกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของพืชผลทางเกษตรกรรม แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือระบบนี้ได้สร้างความแตก่างทางชนชั้นอย่างใหญ่หลวงในสังคม คือชนชั้นเจ้าที่ดิน (ใหม่) ที่เป็นคนเสปนกับชนชั้นชาวนาที่

¹Wolf, "Aspects of Group Relations in society", pp. 56.

²Keen, Latin America: Civilization, 2: 230 - 234.

³Ibid., pp. 70 - 77.

เป็นคนพื้นเมือง ตลอดจนระยะประวัติศาสตร์ของลาตินอเมริกาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ชนชั้นเจ้าที่ดินเหล่านี้ก็มักจะเป็นผู้ควบคุมการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อิทธิพลทางการเมืองและทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบนี้มักจะเต็มไปด้วยอำนาจ ชนชั้นดังกล่าวนี้เป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนน้อยนิดซึ่งร่ำรวยที่สุด และต่อมาจะเป็นกลุ่มที่จะผลักดันสังคมลาตินอเมริกาให้สู่ทิศทางการล่าหลัง (Underdeveloped)¹

ปัญหาการถือครองที่ดินเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด คือระหว่างเจ้าที่ดิน (ใหม่) กับ ชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็ก (Plot of Land) หรือชาวนาที่ไร้ที่ดินทำกิน (Landless Peasant) ชนชั้นชาวนาเหล่านี้จะต้องผูกติดอยู่กับเจ้าที่ดิน มีสภาพชีวิตที่ยากจนและแร้นแค้น เนื่องจากพวกเจ้าที่ดินเหล่านี้ปล่อยให้การบริหารงานในไร่นา อยู่ในมือของตัวแทน (Agent) เจ้าที่ดิน² ชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็กนั้นก็ไม่สามารถพัฒนาพลังการผลิตของตนให้ก้าวหน้าได้ เพราะขาดเงินทุนที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาพลังการผลิต และเทคโนโลยีและยังขาดกำลังใจหรือแรงกระตุ้นในการผลิต ทำให้ชาวนาเหล่านี้ผลิตพืชผลของตนออกมาเพียงเพื่อการทำกิน ใช้อุปโภคเพียงเท่านั้น เพราะฉะนั้น การผลิตพืชผลในลักษณะการผลิตเพื่อการค้า (commodity) จึงตกอยู่ในมือของเจ้าที่ดิน จึงทำให้ภาพการผลิตใน 2 วิธีการผลิตระหว่าง subsistent Model กับ Commodity Model เกิดขึ้นเคียงคู่กันมาโดยตลอดในระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ของลาตินอเมริกาที่ผ่านมา

¹Keen, Latin America: Civilization, 2: 78.

²Harold Blakemore, Latin America: Geographical Perspectives, (London: Methnen, 1968), p. 85.

ความแตกต่างทางชนชั้น

ประวัติศาสตร์ลาตินอเมริกาในยุคแรกก่อนหน้าที่สเปนและโปรตุเกสจะเข้ามาปกครอง ความแตกต่างทางชนชั้นในทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นน้อยมากหรือแทบไม่เกิดขึ้นเลยจะมีก็แต่เพียงความแตกต่างทางชนชั้นในทางการเมือง คือมีผู้ปกครอง ผู้บริหารและประชาชนทั่วไป เมื่อสเปนและโปรตุเกสเข้ามาปกครองเป็นเวลานานับศตวรรษ ชนชั้นต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย รวมถึงความแตกต่างทางชนชั้นด้วย

การควบคุมการผลิตและการสร้างระบบการครอบครองปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดชนชั้นเจ้าที่ดินรายใหญ่ (Great Estate) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสเปน โดยครอบครองผ่านระบบ *Encomienda* และ *Hacienda* โดยฐานะที่เป็นชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ชนชั้นจึงมักจะเป็นผู้ปกครองประเทศและผู้นักเศรษฐกิจของประเทศไว้ ทั้ง ๆ ที่ในแต่ละประเทศคนกลุ่มนี้มีเพียงประมาณ 10% ของพลเมืองทั้งหมดเท่านั้น¹

การผสมผสานทางเชื้อชาติระหว่างคนพื้นเมืองกับชาวสเปนมีผลทำให้เกิดชนชั้นใหม่และเชื้อชาติใหม่ในสังคม ซึ่งขณะเดียวกันลักษณะของเชื้อชาติมีส่วนกำหนดฐานะทางชนชั้นทางเศรษฐกิจของผู้คนด้วย ลูกผสมที่เกิดจากคนพื้นเมืองอินเดียนแดงกับชาวสเปนจะถูกเรียกว่า *Mestizo* พวกนี้จะเป็นชนชั้นกลาง (ในระดับสูง) ใ้รับการศึกษามีชีวิตอย่างคนตะวันตก เป็นชนชั้นสำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อเอกราชในลาตินอเมริกา² นอกจากนี้ ยังมีพวก *Creole* ซึ่งเกิดจากคนผิวขาวกับคนนิโกร พวกนี้จัก

¹Blackmore, Latin America: Geographical Perspectives,

p. 89.

²Keen, Latin America: Civilization, Vol 2.

อยู่ในกลุ่มผู้ใช้แรงงานเป็นชนชั้นกลาง (ระดับล่าง) เมื่อเทียบกับ Mestizo แล้วพวก Creole ก็ยกกว่ามาก แต่ก็ยังเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่สำคัญในการนำการปฏิวัติเพื่อเอกราช

ส่วนคนพื้นเมืองคือชนชั้นชาวนา ชาวไร่และผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในสังคม เป็นชนชั้นที่ถูกแย่งยึดปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) มานานนับศตวรรษ หรือมีเช่นนั้นก็มีที่ดินเพียงน้อยนิด เมื่อทำการผลิตก็แทบจะไม่มีเหลือส่วนเกิน (Surplus) พอในการสะสมทุนเพื่อขยายการผลิต ชาวไร่ชาวนาประเภทนี้ทำการผลิตก็แทบจะไม่พอเลี้ยงชีพ ขณะเดียวกันชาวนาที่ทองการเช่ามาจากเจ้าที่ดิน เพื่อสิทธิในการเช่าทำกินบนที่ดินผืนน้อย นิดก็องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราที่สูงมาก ดังนั้น ชาวนา ชาวไร่เหล่านี้จึงต้องมาขายแรงงานในไร่นาคาใหญ่ของเจ้าที่ดินซึ่งเป็นคนผิวขาวหรือเข้ามาขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยได้รับค่าจ้างไม่พอกับการกินอยู่ (ในคริสต์ศตวรรษที่ 20) ทั้งนี้ เนื่องมาจากการควบคุม จำกัด กีดกัน และแย่งยึดการเป็นเจ้าของที่ดินของคนผิวขาว ภายใต้ระบบที่เรียกว่า Encomienda และ Hacienda การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองพอยังชีพ (Subsistence)¹ เป็นสิ่งที่ถูกทำให้อยู่ร่วมกับเศรษฐกิจเพื่อการค้า พ่อค้าชาวสเปน คนเชื้อชาติผสมก็จะไปรับสินค้าพื้นเมืองมาแลกเปลี่ยนของเล็ก ๆ น้อย ๆ ของสเปนหรือของคนยุโรป ชาวนา - ชาวไร่จะใช้เวลาว่างของตนมาทำการผลิตบนที่ดินผืนเล็ก ๆ ที่อยู่รอบๆ ที่ดินขนาดใหญ่ของเจ้าที่ดิน ที่ดินดังกล่าวนี้ เจ้าที่ดินมีสิทธิที่จะเรียกคืนเมื่อไรก็ได้²

¹ คือเป็นสภาพที่ชาวนาทำการผลิตเพื่อครอบครัว, มีแรงงานไว้คอยรับใช้สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ มีวัว - ควายเพียง 2 - 3 ตัว และข้าวโพคคือเศรษฐกิจหลักของครอบครัว.

² Furtado, Economic Development of Latin America historical background and contemporary problems, p. 72.

ในศตวรรษที่ 17 ในระยะที่เหมืองแร่ในลาตินอเมริกาเฟื่องฟู แรงงานคนพื้นเมืองที่จะใช้ในกิจการเหมืองแร่ไม่เพียงพอ สเปนและโปรตุเกสจึงนำแรงงานทาสเข้ามาในลาตินอเมริกา แรงงานทาสนี้คือพวกนิโกรที่มาจากทวีปอาฟริกา ทาสเหล่านี้จะได้รับการกดขี่ขูดรีดอย่างหนัก และได้รับการดูถูกอย่างมากจากคนผิวขาว และเป็นชนชั้นต่ำที่สุดในสังคม ทาส เหล่านี้ต่อมาทำให้เกิดเป็นชนชั้นที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะพวกที่ร่อนอยู่ในเมืองหลวงต่าง ๆ ชนชั้นนี้แทบจะเรียกว่าไม่มีปัจจัยการผลิตที่เป็นของตัวเองเลย นอกจากแรงงานที่คิดค่ามา การผสมทางเชื้อชาติระหว่างชาวพื้นเมืองกับคนนิโกร ได้สร้างกลุ่มชนใหม่ขึ้นมาในสังคม ในเชื้อชาติผสมกลุ่มนี้เรียกว่า *Mulatto*¹ เป็นชนชั้นแรงงานที่สำคัญที่สุดในสังคม เป็นชนชั้นที่จะมีส่วนเข้าร่วมอย่างน้อยมากหรือแทบไม่มีส่วนร่วมเลยในการเข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในลาตินอเมริกาเลย ทั้งนี้เพราะพวกเหล่านั้นไม่มีโอกาสหรือไม่พร้อมทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในอันที่จะพัฒนาชนชั้นตนเองให้สูงขึ้น²

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ความแตกต่างทางชนชั้นทางเศรษฐกิจในสังคมมีผลมาจากความแตกต่างทางเชื้อชาติด้วย ความแตกต่างทางชนชั้นในหมู่ชาวนา ชาวไร่ (ที่เป็นคนพื้นเมือง) เป็นปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาบูรณาการของลัทธิอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ความพยายามที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจของตนเองขึ้นเพื่อค้ำส่วนเกินในอาณานิคมกลับเข้าสู่เมืองแม่ ประกอบกับการผลิตสินค้าเกษตรกรรมที่ขยายใหญ่ภายใต้พลังการผลิตที่ล้าหลัง ทำให้เกิดการกดขี่ ขูดรีด ชนพื้นเมืองที่เป็นชาวไร่ชาวนาให้ใช้แรงงานในการทำการผลิตให้มาก เพื่อผลผลิตที่เพิ่มขึ้น นอกจากนั้น การแตกสลายของชุมชน-

¹Keen, Latin America: Civilization, Vol 2.

²Ibid., p. 478.

หมู่บ้านแบบเคม ชนชั้นชาวเผ่า ทำให้ที่ดินที่เคยเป็นของชุมชน (Commune) ตกเป็นของหัวหน้าเผ่าและชาวสเปนในที่สุด ชาวนา ชาวไร่เหล่านี้ต้องเปลี่ยนฐานะมาเป็นผู้รับจ้างทำการผลิตในไร่นาคีใหญ่ของคนผิวขาวภายใต้ระบบ Hacienda มาขายแรงงานตามฤดูกาล หรือทำการผลิตบนที่ดินผืนเล็ก ๆ (Small Holding Peasant) หรือบนที่ดินของเจ้าที่ดิน ที่ขายที่สุกก็ของขายแรงงานในเขตเกษตรกรรมขนาดใหญ่หรือโรงงานแปรรูปเกษตรกรรมนั้น ๆ ชนชั้นทาสที่มีแรงงานเป็นหลักการผลิตสำคัญ ก็เร่ร่อนขายแรงงานตามสถานที่ต่าง ๆ หรือในที่สุดอาจไม่มีแม่แ่งงานจะให้ทำ ต้องเร่ร่อนไปในเมืองต่าง (Lumpenproletariat)

ความขัดแย้งทางชนชั้นทางเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นระหว่างชาวนาที่ไร้ที่ดินทำกิน (Landless peasant) กับเจ้าที่ดิน และเป็นความขัดแย้งที่คุกรุ่นตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันความขัดแย้งทางเชื้อชาติก็เกิดขึ้นในลักษณะที่คนผิวขาวเป็นผู้ครอบครองปัจจัยทางการผลิตและเป็นผู้ปกครองประเทศกับคนเชื้อชาติผสม ซึ่งยากจนและมีสำนึกที่จะปกครองตนเอง จึงเป็นความขัดแย้งที่นำมาสู่การเรียกร้องเอกราชในที่สุด¹

ในขณะที่ สเปนพัฒนาประเทศตนเองจากสังคมศักดินามาสู่สังคมทุนนิยมพาณิชย์ แต่สเปนก็ไม่ได้ทำให้ลาตินอเมริกาเป็นเช่นนั้น ตรงกันข้ามกลับทำให้เป็นสังคมศักดินามากกว่าเก่า² ระบบศักดินาที่ว่ามีใช้เป็นสิ่งที่มาจากสเปน แต่เป็นผลพวงของความต้องการของพวกอาณานิคมที่ต้องการเพิ่มผลผลิตและเป็นวิธีหนึ่งของการชุกวิคแรงงานโดย

¹ Stephen Gudeman, The Demise of a Rural Economy..., p.17.

² Cockcroft, Latin America: the Struggle with Dependency and beyond,....., p. 230.

การเกณฑ์แรงงาน (Corveé) ให้ได้ผลนั้นเอง มากกว่าจะยอมให้มันเกิดเองภายใต้ระบบ Encomienda

สเปนและโปรตุเกสหมกมวดในลาตินอเมริกาในระบอบที่เกิกระลอกแรก—
 นโปเลียน¹ พร้อม ๆ กับการขยายตัวของพวกชนชั้นกลาง Mestizo (ซึ่งเป็นชนชั้น
 กลางที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงและเรียกร้องเอกราชของประเทศต่าง ๆ ในลาติน-
 อเมริกา) แต่ก็มีได้หมายความว่า กระบวนการการแบ่งชนชั้นชาวนาในลาตินอเมริกา
 จะยุติลง ปัญหาความยากจน ความแตกต่างระหว่างชนชั้นยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังอยู่
 ระบบ Latifundia² ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นระบบที่สำคัญมาก เพราะเป็นระบบ
 ที่เอื้ออำนวยให้คนที่มีเงินลงทุนกว่าคนอื่น ๆ ไร่ เพื่อรองรับการผลิตไร่แบบ
 Plantation เช่น กาแฟ อ้อย ข้าวโพก ในขณะที่ผู้ที่มีทุนน้อยไม่พอจะซื้อที่ดิน ไม่สามารถ
 หาที่ดินซึ่งอุดมสมบูรณ์พอที่จะขยายฐานะได้ หรือถ้ามีที่เป็นที่ดินที่ไม่เหมาะสม และไม่

---

¹Furtado, Economic development of Latin America: Historical Background and contemporary Problems, p. 34.

²Ernest Feder, "Latifundia and Agricultural Labor in Latin America" Peasants and Peasant Societies. (Middlesex: Penguin Books, 1971), pp. 83 - 97. (ระบบ Latifundia เป็นระบบที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการผลิตแบบ Plantation ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในระยะที่อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในลาตินอเมริกา)

อุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก ชาวนาที่มีที่ดินอันน้อยนัยนี้เรียกว่า Minifundista¹ การควบคุมที่ดินที่ ๆ จำนวนมากโดยคนกลุ่มน้อยเช่นนี้เป็นกลไกทางสังคมอย่างหนึ่งในการบังคับให้ชาวนาทำการผลิตและมีชีวิตด้วยความขมขื่นยิ่ง ส่วนเกินของผลผลิตต่าง ๆ (Surplus of Product) ก็ริบเค้นเอามาจากชนชั้นนี้

นับแต่ปี พ.ศ. 2463 เป็นต้นมา โฉมหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมในลาตินอเมริกาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2473 ที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ลาตินอเมริกาในฐานะผู้ผลิตสินค้าเกษตรกรรมจึงได้เปรียบในการแลกเปลี่ยนสินค้ากับประเทศตะวันตก และลาตินอเมริกาตระหนักดีว่าการพัฒนาทางอุตสาหกรรม² จำเป็นอย่างมากที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่ของลาตินอเมริกาให้ดีขึ้นได้

---

¹Furtado, Economic development of Latin America Historical Background and Contemporary Problems, p. 70. (Minifundista หรือชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็ก มีจุดกำเนิดแตกต่างกันอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทแรกพวกนี้มาจากกลุ่มคนที่มาจากชุมชนดั้งเดิมที่กระจุกกระจายปลูกพืชเล็ก ๆ น้อย บนที่ดินผืนน้อยของแต่ละคนหากินพอยังชีพ ขณะเดียวกันก็ทำงานทั้งวันให้ขุนนางหรือเจ้าที่ดินประเภทที่สอง พวกนี้มาจากคนงานในระบบ Hacienda โดยทั้ง 2 กลุ่มนี้ เติบโตในระบอบของระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

²วิทย์ากร เชียงกูล, ปัญหาพื้นฐานของประเทศด้อยพัฒนา (กรุงเทพมหานคร. สร่างสรรค, 2526), หน้า 22-37. (ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งคงมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนาและอาศัยความร่วมมือจากกลุ่มผู้ประกอบการในประเทศด้อยพัฒนาเอง ภายหลังจากต่อสู้เพื่อเอกราชจึงยังมีโอกาสเอาเปรียบประเทศด้อยพัฒนาต่อไป ประเทศมหาอำนาจไม่จำเป็นต้องเข้ายึดครองประเทศด้อยพัฒนาและเข้าควบคุมกิจการปกครองโดยตรง เพียงแต่เข้าไปมีอิทธิพลเหนือผู้ประกอบการและเศรษฐกิจในแต่ละประเทศเท่านั้น)

แม้ว่ากระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) ใน
 ลาตินอเมริกาจะประสบผลสำเร็จ แต่นั่นก็เป็นไปแค่รูปแบบภายนอกเท่านั้น กล่าวคือ
 ในเมืองใหญ่จะเต็มไปด้วยอุตสาหกรรมความเจริญเติบโต ความสะดวกสบายทางสาธารณ-
 ูปโภคมากมาย (Infrastructure) แต่ในขณะที่ชนบทเต็มไปด้วยความยากจน ทั้งนี้
 ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจเกิดจากระบบเจ้าที่ดินรายใหญ่ การเพิ่มช่องว่าง
 อันเลวร้ายระหว่างเมืองชนบท คนรวย - คนจนนี้ล้วนเกิดจากการเข้ามาครอบงำ แทรก-
 แฉงและคุกคามจากทุนต่างชาติที่เข้ามาครอบงำโดยผลประโยชน์ในลาตินอเมริกาทั้งสิ้น

เมื่อสภาพรูปธรรมในประเทศลาตินอเมริกาเป็นเช่นนี้ ข้อถกเถียงทางวิชาการ
 ที่สำคัญมิได้หยุดอยู่เพียงการศึกษาเรื่องการเมืองชนชั้นชาวนา แต่ได้ขยายมาสู่การศึกษา
 เรื่องของสภาพ เศรษฐกิจและวิถีการผลิตของสังคมอันเนื่องมาจากพัฒนาการทางประวัติ-
 ศาสตร์

ในประเทศลาตินอเมริกา หมู่บ้านชาวนามีชุมชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและ
 การถือครองปัจจัยการผลิตที่ชุมชนหมู่บ้านนี้ เมื่อสเปนเข้ามาปกครองก็ได้ใช้ชุมชน
 หมู่บ้านนี้ควบคุมคนพื้นเมืองและทำลายการระกรการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของเอกชนลง
 ผู้ปกครองคนใหม่เข้ามาแย่งยึดปัจจัยการผลิตที่ดินเป็นของตนเอง สิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้
 ชาวนาพื้นเมืองรวมตัวกันก็หมดไป ขณะเดียวกัน สเปนได้ใช้วิธีการผลิตที่เป็นแบบทุนนิยม
 คือการทำฟาร์มขนาดใหญ่ (Plantation) มาใช้ในชนบท จึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้
 ชาวนาค้องเข่งกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนไป รวมตลอดทั้งรูปแบบของการใช้
 แรงงานด้วย จากสภาพที่ชาวนาทำการผลิตเพียงพอยังชีพเข้าสู่การผลิตแบบการเกณฑ์แรง-
 งานหรือขายแรงงานภายใต้โครงสร้างของการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งสเปนใช้ความสัมพันธ์
 ทางการผลิตแบบศักดินา ชาวนาเอกระหลுகเข้าสู่ชาวนาที่ไร้ที่ดินทำกินหรือชาวนาจน
 หัวหน้าเผ่ากลายเป็นชาวนารวย ขณะที่คนต่างชาติเป็นเจ้าที่ดิน

ความขัดแย้งทางชนชั้นชาวนาจะเป็นความขัดแย้งทางเรื่องประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ การชิงชัยเจ้าที่ดินก็คือการชิงชัยชาวต่างชาติกันเอง และเป็นภาพที่ชัดเจนมาก

ต่อประเทศลาตินอเมริกา มีข้อถกเถียงกัน 2 แนวคิดคือ แนวคิด Dependency

มี A.G. Frank เป็นตัวแทนกับแนวคิด Articulation of Mode of Production มี Ernesto Laclau เป็นตัวแทน¹ ทั้ง 2 แนวคิดนี้ยอมรับการมีความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา แต่สภาพสังคมควรจะเรียกและวิเคราะห์ว่าเป็นเช่นไร

แฟรงค์² พิจารณาที่โครงการใหญ่ ๆ ว่าสังคมลาตินอเมริกานั้นมีลักษณะคือพัฒนา มีโครงการการพัฒนา แต่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาทางภาค ภาคที่พัฒนาไปแล้วนั้น มักจะพัฒนาไปได้อย่างหยากเหวของชาติที่ด้อยพัฒนา สังคมชาวนาที่มีความล้าหลังยากจน เป็นเพราะมาจากการชุกชุมโดยเมืองหลวง และทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งและเป็นผลของการพัฒนาของระบบทุนนิยม การผูกขาดภายในประเทศนำไปสู่การผูกขาดภายนอกประเทศขึ้นต่อระบบทุนนิยมโลก ประเทศที่ด้อยพัฒนาต้องเผชิญกับระบบทุนนิยมผูกขาดต้องเผชิญกับวิกฤตในลักษณะที่ไม่สามารถผลิตอะไรได้ด้วยตัวของตัวเอง ยอมสร้าง ความขมขื่นให้กับประเทศที่ถูกขนานนามว่าด้อยพัฒนา ขณะเดียวกัน ประเทศด้อยพัฒนานี้ก็มีส่วนที่ทันสมัยกับส่วนที่ล้าหลังควบคู่กับความสัมพันธ์ทางการผลิตเกิดขึ้นโดยผ่านตลาด ดังนั้น การจะกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการต่อสู้ในลาตินอเมริกา ต้องขึ้นอยู่กับการศึกษาของคำว่าพัฒนา-ด้อยพัฒนาให้ชัดเจน

¹ Aidan Foster-Carter, "The Modes of Production Controversy", in New Left Review (No. 107, 1977) p.

² A.G. Frank, Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil.

สรุปแนวคิดของแฟรงค์คือประเทศลาตินอเมริกาเข้าสู่ความเป็นทุนนิยม เพราะ การตกเป็นอาณานิคมตะวันตก เพราะต้องตกอยู่ภายใต้กระบวนการของการแลกเปลี่ยน และการแลกเปลี่ยนนี้อยู่ในอำนาจของจักรพรรดินิยมลาตินอเมริกา อาจจะเป็นสังคมศักดินา ถ้ามั่นอยู่โดยตัวมันเอง ไม่สัมพันธ์กับทุนนิยม แต่มันต้องสัมพันธ์กับทุนนิยม ร่วมในกระบวนการของความหิวกระหายของทุนนิยม ทุนนิยมแห่งชาติจะสัมพันธ์และเชื่อมต่อกับระบบจักรพรรดินิยมและทุน ผูกขาดและสัมพันธ์ในวงจรทุนนิยมโลกและนายทุนชาติจะมีบทบาทอย่างจำกัด ซึ่งความตึงตังนี้เองที่ทำให้เกิดความค่อยพัฒนา

Ernesto Laclau ได้ตอบโต้แนวคิดของ Frank ใน "Feudalism and Capitalism in Latin America" โดยเขาเสนอว่า การวิเคราะห์สังคมลาตินอเมริกานั้น ควรจะดูที่วิธีการผลิต (Mode of Production) และความสัมพันธ์ทางการผลิต มากกว่าที่จะดูถึงระบบตลาดเพียงอย่างเดียว การที่ประเทศต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันโดยผ่านตลาด มิได้หมายความว่านั่นจะต้องเป็นทุนนิยมด้วย อย่างไรก็ตาม ลาเคลลา ยอมรับว่าระบบตลาดมีอิทธิพลต่อลาตินอเมริกา เพราะมันทำให้ลาตินอเมริกาเป็นสังคมที่มีวิธีการผลิตแบบศักดินา² นอกจากนั้น ลาเคลลาอ้างว่า สังคมหนึ่ง ๆ อาจมีความหลากหลายในวิธีการผลิตก็ได้ ซึ่งลาเคลลาใช้คำว่า Dual และมันเป็นไปได้ที่ประเทศลาตินอเมริกาจะเป็นทุนนิยมทั้งหมด กล่าวโดยสรุป ลาเคลลาเสนอว่าการวิเคราะห์สังคมนั้นควร จะดูที่ ภาวะการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การตั้งส่วนเกิน การแบ่งงานกันทำและพลัง

¹Ernesto Laclau, "Feudalism and Capitalism in Latin America America" in Politics and Ideology in Marxist Theory, (New York: Verso, 1982)

²Ibid, p. 26.

การผลิต¹ โดยเขายอมรับว่า ทุนนิยมมีจริงในลาตินอเมริกาและการลงทุนของทุนผูกขาดต่างชาติมีบทบาทสำคัญอย่างมากของทุนศูนย์กลาง²

จากการศึกษาและบทเรียนทางประวัติศาสตร์ของประเทศที่กล่าวมาทำให้ได้ข้อคิดว่า ประเทศที่กำลังพัฒนาไปสู่ทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นขบวนการที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะที่ชนชั้นแตกออกเป็น 2 ชั้นอย่างชัดเจนที่แตกต่างกัน คือเป็นขบวนการนายทุน (Kulak) และเป็นขบวนการไรที่ดินหรือชนชั้นกรรมมาชีพในชนบท แต่ขณะเดียวกันก็มีชนชั้นขบวนการที่แตกต่างกันอยู่ระหว่าง 2 ชั้นนี้คือ เป็นขบวนการกลาง และขบวนการจน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาภายในประเทศเป็นอันดับแรก (ในกรณีของรัสเซีย) และเป็นคำคมที่ชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการผลิตหลักย่อมส่งผลกระทบต่อถึงการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นภายในของขบวนการ หรือกล่าวได้ว่า มันเป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันการผลิตของขบวนการด้วย โดยที่เขายอมรับว่าไม่อาจจะปฏิเสธบทบาทของทุนนิยมภายนอกประเทศได้

ขบวนการจะอยู่หรือไม่ จะมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไรในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เป็นประเด็นที่นักวิชาการมาถกเถียงกันมาก จากจุดเริ่มแห่งการถกเถียงกันทางวิชาการเช่นนี้ ไคน์นำมาสู่การศึกษาสภาพรูปธรรมทางประวัติศาสตร์ในประเทศอาณานิคมต่าง ๆ ประเทศแถบลาตินอเมริกาจึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั้งในและนอกประเทศ สังคมในอดีต ที่สภาพของวิถีการผลิตยังอยู่ในระยะการก่อตัวของระบบศักดินา ก็องถูกลัทธิล่าอาณานิคมเข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตอย่างก้าวกระโดด ประเทศล่าอาณานิคมได้เข้ามาทำลายระบบทรัพย์สินของชุมชน เข้ามาแย่งยึดมีปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไปจากคนพื้นเมือง ได้กำหนดรูปแบบการจัดความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ให้สอดคล้องกับการผลิตที่จักรวรรดินิยมมี หลังจากที่มีประเทศในแถบลาตินมีเอกราชแล้ว คำถามทางวิชาการต่อสถานะการผลิตของประเทศนี้คือจะกล่าวขานกันเช่นไรและคำถามนี้ย่อมจะเกี่ยวพันถึงขบวนการด้วย

¹Ibid, p. 40

²Ibid, p. 40

ลาตินอเมริกาเป็นทุนนิยมเพราะการตกเป็นอาณานิคม อยู่ในกระบวนการ
การแลกเปลี่ยนแบบทุนนิยม หรือ ลาตินอเมริกายังคงมีวิธีการผลิตเป็นแบบศักดินา
ที่มีความผูกพันกับทุนนิยมโดยยอมรับถึงบทบาทและอิทธิพลของทุนนิยม ความน่าสนใจของการ
ศึกษาอยู่ที่ การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นี้เพื่อรู้และดูทิศทางในอนาคต อันจะ
นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน

จากบทเรียนและแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมา ได้นำมาสู่การศึกษาประเด็น
ชาวนาในประเทศไทย ความแตกต่างทางชนชั้นชาวนาคือการศึกษาถึงบทบาททุนนิยม
ที่แทรกตัวเข้าไปในชนบท ประเด็นน่าสนใจของไทยอยู่ตรงที่ว่าเมื่อมีได้ตกเป็นเมือง
ขึ้น แต่ได้นำระบบเศรษฐกิจเข้าสัมพันธ์กับทุนนิยมการค้าอย่างเต็มที่ และชาวนาที่ยัง
คงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงน่าที่จะนำแนวคิดและบทเรียนมาใช้ศึกษาใน
สังคมไทยเป็นประเด็นดังนี้

- ก. เพื่อความแจ่มชัดและลึกซึ้งต่อประเด็น ต้องดูถึงรากกำเนิดหรือ
การก่อตัวของความแตกต่างทางชนชั้น โดยศึกษาอย่างเป็น
กระบวนการ เพราะในอดีต ช่วงสมัยประวัติศาสตร์หนึ่ง อิทธิพล
ของระบบการผลิตแบบศักดินายังหนาแน่นเมื่อประวัติศาสตร์คลี่
คลายมาระยะหนึ่ง ระบบทุนนิยมก็มีบทบาทเป็นค้ำหลักของวิธี
การผลิต
- ข. ระบบศักดินาภายในประเทศได้เอื้ออำนวยให้กับระบบทุนนิยมมาก
น้อยขนาดไหน และทุนนิยมได้เข้ามาแย่งชิงกิจการผลิตจาก
ชาวนาหรือไม่ ในการทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้นชาวนา
ที่มีการแบ่งเป็น 2 ชั้น นั้นจะมีความเป็นไปได้ขนาดไหน เมื่อ
เปรียบเทียบกับ 2 ประเทศที่กล่าวมา ในการศึกษาบทที่ 2, 3,
และ 4 ต่อไปนี้จะคิดว่า รัฐและนายทุนมีบทบาทสำคัญมากใน
กระบวนการการแบ่งชนชั้นนี้ โดยทั้ง 2 ร่วมมือและสนับสนุน
ซึ่งกันและกัน

- ค. ที่เรียกว่า นายทุนในชนบทแบบ kulak นั้น ยังไม่มีปริมาณมากที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตในชนบท. ชนชั้นกรรมมาชีพในชนบทยังไม่มีปริมาณมากกว่าชนชั้นชาวนาอื่น ๆ แต่ก็มีแนวโน้มที่จะมากขึ้น แต่ปริมาณของชาวนาชนากย่อมมีมากกว่า
- ง. สภาพความเป็นจริงของชาวนา จะคอยและเปรียบเทียบระดับต่าง ๆ ใ้ได้อย่างชัดเจน และชี้ถึงถึงลักษณะเฉพาะของสังคมไทยว่าความแตกต่างทางชนชั้นนั้นคือชาวนาจนลงเพราะเข้าร่วมกระบวนการผลิตเพื่อขาย. ชนชั้นที่รวยขึ้นมิใช่ชาวนาแต่เป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงการถือครองปัจจัยการผลิตใหม่นั้นคือนายทุน

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย